

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת נשא

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות

בנקודות המכירה

של י. בלוי בבתי הכנסת

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,

בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,

ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת נשא

מפתח העניינים

מועלת חג השבועות שגדול מכל המועדים / חג השבועות הוא יום המשפט הרוחני של האדם / מזדות טובות הם כלי הקיבול לתורה הקדושה / העניו זוכה לקבלת התורה / הזמן מסוגל לקנות מזת הענוה / האדם צריך לעמול בתורה בכל כחו / עד היכן עמלה של תורה / ענוה אחדות והתמזדה - עיקרי ההכנה לחג השבועות / השמחה בהתקרב חג השבועות / ליל חג השבועות - התפילה בחג השבועות / גודל שכר לימוד התורה בליל חג השבועות / לא להפסיק מהלימוד לדברים בטלים / חשיבות לימוד תיקון ליל שבועות / טבילה באשמוורת הבוקר / תפילת שחרית ומוסף בערנות / לימוד תורה ביום שבועות / אמירת תהלים בחג השבועות / לחדש בתורה בחג השבועות / אחרי קבלת התורה / העוסק בתורה אוהז בחיים

מפתח חידושי תורה

- א. בענין השוה הכתוב אשה לאיש .....
- ב. בענין טעם אשת כהן שנאנסה אסורה .....
- ג. בענין ותמזעול מעל פרט לשוגגת .....
- ד. בענין שריפת שערות .....
- ה. בענין אם יש מצוה על ישראל להתברך .....
- ו. בענין כה תברכו כהנים ולא ישראלים .....

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

מעלת חג השבועות שגדול מכל המועדים

בעזרת ה' יתברך, פרשת השבוע פרשת נשא, ונראה לדבר קצת בענייני הזמן, חג מתן תורתנו, חג השבועות.

כתב רבינו חיים ויטאל בהגהותיו לספר הזהר הקדוש (ח"ג צ"ו א'), חג הפסח זמן חרותנו וחג סוכות זמן שמחתנו, אבל היותר משובח במועדים הוא חג השבועות. ובאמת אין בדברים חידוש כיון שבחג השבועות קבלנו את התורה, ואין דבר שישווה לתורה הקדושה, וכמבואר בהרבה מקומות בדברי רבותינו.

ויש ראייה לזה ממה שבראש השנה עם היותו יום גדול ונורא, ובו בא האדם במשפט על כל מעשיו ונגזר ביום זה מי לחיים ומי למוות ואת תוצאות האדם במשך כל השנה כולה, בכל זאת אנו מזכירים בתפילת המוסף את ענין מתן תורה, "אתה נגלית בערפלי טוהר" וכו', ולכאורה צריך לבאר מה שייכות ענין מתן תורה לראש השנה. והביאור בזה הוא כי אי אפשר לעמוד במשפט בלא זכות התורה ולכן ראש השנה נזקק להזכרת יום מתן תורה, קטן נתלה בגדול, וכמו שהבאנו.

ומזה הטעם נראה כי לכל חג וחג יש את מצוותיו המיוחדות לו. בראש השנה את מצות תקיעת שופר, תשליך, סימנים וכו', ביום הכפורים את מצות היום לצום, בסוכות - מצות סוכה וארבעת המינים, ובפסח - כל מצוות ליל הסדר. שונה מכל אלו חג השבועות שלא מצאנו בו מצוה מיוחדת לישראל, והטעם לזה כי בכל החגים כולם שהם זמנים המסוגלים להתרוממות ולקרבת ה', מוסיפים לקיים בהם מצוות כדי להטהר ולהתקדש על ידם יותר ויותר, וכפי שמברכים עליהם **אשר קדשנו במצוותיו וצונו**, אבל חג השבועות שהוא גדול יותר מכל המועדים, שבו קבלנו את התורה, אינו צריך לכלום.

וכתבו בספרים הקדושים (הובא בשפת אמת בראשית, חנוכה, שנה תרמ"ד ועוד) שהטעם שכל המועדים נקראו בשם "רגלים", לרמז שכל עבודת השי"ת במשך כל השנה עומדת על המועדים האלו [רגלים מלשון רגל], ולפי זה מאחר וחג השבועות גדול הוא מכל המועדים, חובה עלינו לדעת את עיקר עבודתנו ביום הזה, שממנו תוצאות חיים לעבודתנו במשך כל השנה כולה.

ואם נחפז להשכיל ולהבין מהי עבודתנו בחג השבועות, נוכל ללמוד זאת משמו של החג כפי שנקרא בתורה "עצרת", לשון עצור, כי תפקידנו להיות עצורים ומכונסים בבית ה' לתורה ועבודה, והדברים מפורשים בפסיקתא זוטרותא (פרשת פנחס דף קלז). **"עצרת תהיה לכם - אין עצירה אלא כניסה שנאמר ואני עצור בחדר המטרה"**. זו עבודתנו ביום השבועות, לעסוק בתורה ביתר שאת ולקבל על עצמנו להיות מן היושבים בבית ה', שהרי יום זה הוא יום מתן

תורתנו וכתבו בספרים שההשפעות שהיו מאת ה' יתברך בזמן מתן תורה מתעוררות מחדש בכל שנה ושנה, ומסוגל הוא היום לכל המבקש באמת לזכות לכתרה של תורה, שבקבלת עול התורה על עצמו ובהשתדלותו לקנותה - יאר לו ה' את פניו וימלא משאלותיו.

חג השבועות הוא יום המשפט הרוחני של האדם

ומלבד מה שיום זה מסוגל הוא לקנין התורה, הוא גם כן יום הדין על התורה, וכמו שכתב השל"ה הקדוש (ראה של"ה מסכת שבועות פרק נר מצוה אות ט' ע"ש) לרמוז דבר זה בדברי המשנה במסכת ראש השנה "בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת (חג השבועות) על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ובחג נידונין על המים" (ראש השנה טז ע"א), ובודאי פשט המשנה "בעצרת על פירות האילן" הכוונה היא שדנים על הפירות אם יהיו טובים ואם יהיו נאים, ואין המשנה יוצאת מידי פשוטו.

אבל עוד נרמז בדברי התנא שאמר שבעצרת נידונין על פירות האילן, כי האדם משול לאילן וכפי שנכתב בתורה "כי האדם עץ השדה", ובעצרת - בחג השבועות - נידונים פירותיו של כל אדם ואדם. ומהם פירותיו של אדם? פירותיו הרוחניים של האדם, כמה יזכה לשקידת התורה, לאהבת התורה, ולמתיקות התורה. אדם במשך השנה מאוד לפעמים יש לו חשק ותענוג בתורה הקדושה ואין לתאר את שמחתו, ולעתים אין לו טעם כלל ואז הוא מצטער על זה ונשבר בקרבו. וכל מדת המתיקות ושאר עניני התורה תלויים בפסק הדין שיגזרו עליו ביום זה.

א. וכפי שכתב האור החיים הקדוש (דברים כו, יא) לבאר מה שאמרו רבותינו (ברכות ה.) ש'אין טוב אלא תורה' "כי אם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם", וכל אחד שעוסק בתורה מרגיש זאת לפעמים שכל תענוגי עולם הזה נמאסים בעיניו.

מעשה היה כאן בירושלים לפני כמאה שנה בתלמיד חכם מופלג שהיה שקדן עצום בתורה עד שלא יאומן מה שספרו עליו דברים נוראים מגודל עמלו ויגיעתו, ופעם אחת נכנס לרבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל בדמעות שליש באומרו לרבי שמואל - רבינו, לא אליכם - נכשלתי בעון גדול, אכלתי ושכחתי לברך ברכת המזון, רבי שמואל לא נבהל, אלא השיב לו ברוגע - תנוח דעתך כי לא שכחתי כלום. אותו תלמיד חכם המשיך לבכות עד שאמר לו רבי שמואל, וכי אתה חושב שאני מתבדח אתך? לך נא לביתך ותראה שהארוחה שלך עודנה עומדת על השולחן! התלמיד חכם הקשיב בתמהון ורץ לביתו, ואכן מצא את האוכל על השולחן. התברר שבאמת כדברי רבי שמואל, אותו חכם כלל לא אכל את האוכל ולא התחייב בברכה, אבל מרוב שקיעותו בתורה ומתיקותה שחש - הרגיש שהוא שבע (משביעות התורה), עד שחשב שאכל ולא בירך ברכת המזון.

ונמצא כי יום זה הוא היום אשר אם נשכיל לנצלו על ידי הידיעות הנצרכות לנו כיצד זוכים לכתרה של תורה, נזכה לפסק דין שכל ענייננו הרוחניים יכתבו ויחתמו לטובה, ומאחר ונתברר שלפסק זה עלינו להתחזק ביתר שאת וביתר עוז בלימוד התורה הקדושה עלינו להתבונן ביקר לימוד התורה, בקניינים הנצרכים לה, ואופן השגתה.

מדות טובות הם כלי הקיבול לתורה הקדושה

והנה נהגו בכל תפוצות ישראל מקדמת דנא ללמוד פרקי אבות בין פסח לשבועות. יש שביארו הטעם לזה כי כמו שאמרו רבותינו (ברכות לג.) שהרואה שור שחור בימי ניסן יזהר מאוד, והפליגו בזה כל כך עד שאמרו שאם עולה לעליה יקח את הסולם מאחוריו בכדי שלא יעלה אחריו השור ויזיקנו, ופירש רש"י שם הטעם כי בכל ימי החורף שלפני ניסן היה השור מסוגר ברפת ולא היה לו לאן לצאת לטייל, אולם בימי ניסן אשר מזג האוויר נח, השדות מוריקים והעצים מלבלבים, כשיוצא השור ורואה לכל זה נכנס בו יצר ומשתגע ומזיק.

כמו כן האדם אשר כל ימי החורף היה מסוגר בביתו ולא הסתובב בחוצות, אולם כשמגיעים ימי הקיץ והוא יוצא מביתו עלול לבוא לידי קלקול כי הרחוב מסוכן לרוחניות האדם, ובפרט שימים אלו מסוגלים לתורה וקרבת ה' וכבר ידוע (אגרת הרמב"ן ששלח לבנו רבי נחמן) כי כל המקודש מחבירו חרב מחבירו, על כן ראו חכמי ישראל ותקנו בקהילות הקודש להיות עוסקים בזמן זה במסכת אבות שכולה מוסר ודעת ביראת ה', וכל מי שעוסק במסכת זו וחוזר עליה שוב ושוב, סוף שנקבעים הדברים בלבו.

אולם טעם נוסף יש בדבר. הנה הפרק האחרון של פרקי אבות הוא פרק קנין תורה, ובו מסודרים כל הקניינים בהם נקנית התורה, ואמר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל שכשם שכל דיני התורה בנויים ומיוסדים על מערכת הקניינים, קרקע נקנית בקניינים שונים, אשה נקנית לבעלה בקניינים מסוימים וכן הלאה, כך גם התורה הקדושה יש לה את הקניינים שלה. וכשם שאם אחד יקנה אשה בקנין שקונה בקרקע לא תהיה האשה קנויה לו בשום פנים, כמו כן התורה אינה נקנית בשום קנין מלבד אלו הקניינים אשר סדרו לנו שם רבותינו, וכבר

על גאון ישראל רבי דוד פרידמן מקרלין זצ"ל מסופר, שכששאלוהו פעם אם יכול לתת דוגמא מה הם יסורי גיהנם, ענה שבדאי אוכל ליתן דוגמא מהם יסורי גיהנם. אם אני יושב בלילה ועוסק בתורה מתוך עמל ויגיעה ועולה בדעתי איזה הסבר נפלא ליישב את קושיית המפרשים על הרמב"ם בטוב טעם ודעת ואני קם ממקומי לקחת את ספר הרמב"ם בכדי לפתוח אותו ולראות את דבריו בפנים הספר ואז לפתע נכבה הנר - אלו הן יסורי גיהנם. כך היא צורת לימוד התורה אצל גדולי ישראל אשר עמלים בתורה עד כלות הכוחות, לומדים הם את התורה ועריבה היא עליהם, במתיקות שאין לשער ולתאר.

כתב החזון איש זצ"ל (אגרת ד') שכל המרבה בקנינים מרבה תורה, כפי מדת הקנינים שאדם רוכש, כך שיעור התורה שישגי.

ורבינו יוסף יעבץ ז"ל (ממגורשי ספרד) בפירושו היקר והמופלא למסכת אבות (ריש פ"ו) כתב, דהנה אין לך דבר גדול כתורה, ומאחר ופרק זה עוסק בקניני התורה לכאורה היה צריך לסדרו בראש מסכת אבות כפי חשיבותו ומדוע נדחה לסוף המסכת?! - וביאר בזה, כי אמנם המצוה הגדולה ביותר היא התורה ותיבה אחת של לימוד התורה מכריעה את כל המצוות כולם (כמו שאמרו בירושלמי פאה פ"א ה"א), אך בכדי לקנות את התורה בקניינה צריך להקדים לזה מדות טובות, ולכך הקדימו רבותינו מקודם את חמשת הפרקים הראשונים אשר באו ליישר אורחותיו של אדם ורק אחר כך נסדר הפרק השישי - פרק קנין תורה. וכן כתב רבינו יונה בפירושו למסכת אבות (פ"ג מ"ז) שאין התורה שוכנת לעולם במי שאין בו מדות טובות. והדברים נוראים...

ועל כן נהגו בימים אלו שהם ימי ההכנה לקבלת התורה ללמוד פרקי אבות, משום שההכנה הנצרכת להשגת התורה בראש ובראשונה הן המדות הטובות, ואדם יכול להשיג ולסגל לעצמו מדות טובות על ידי לימוד המוסר, אם בדברי חז"ל העוסקים במדותיו ובהליכותיו של האדם ואם בדברי רבותינו בעלי המוסר.

הענין זוכה לקבלת התורה

ואחת מן המדות הטובות היא מדת הענוה אשר קנינה הכרחי בכדי להגיע לשלמות בתורה הקדושה. והמפרשים אמרו רמז לזה שכמעט בכל שנה יוצא שלפני חג השבועות קוראים בתורה בפרשת במדבר, ללמדנו שמי שרוצה לזכות לכתרה של תורה צריך קודם לכן להשפיל עצמו ולהיות עניו כמו מדבר, וכפי שדורשת הגמרא (עירובין נד.) 'מאי דכתיב ממדבר מתנה, אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה נתנה לו במתנה', ובגמרא בתענית (ז.) אמרו רבותינו, 'למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה'.

וכתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו רוח חיים על מסכת אבות (פ"א מ"א) שהשבח הגדול שבו משבחת התורה את משה "והאיש משה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה" הוא הוא גם כן הסיבה שמשה זכה לכתרה של תורה והשיג בה יותר מכל ישראל.

ב. והנה רש"י (במדבר יב, ג) פירש 'עניו' - שפל וסבלן, וכבר ידוע החילוק בין 'סובל' ל'סבלן', כי סובל הוא באופן מיקרי אולם סבלן הכוונה שרגיל ומתמיד בכך. ואכן בקביעות לימוד המוסר וההתמדה

וְכֹתֵב שם רבי חיים מוולוז'ין שכל מי שעניו יותר זוכה לקבל תורה יותר, ולמה הדבר דומה למי שיש ברשותו כוס משקה, ובודאי ככל שדופן הכוס תהיה דקה יותר - כך יהיה יותר מקום בכוס למלא בו משקה, אבל אם דפנות הכוס עבות מאוד ממילא אין בו הרבה מקום לקבל משקה, וכך כביכול משה רבינו עליו השלום, מחמת שהיה עניו גדול והמציאות שלו היתה בגדר של "ונחנו מה" (שמות טז, ז), היה לו בית קיבול גדול לתפוס בו תורה.

וְעַל כן כותב הגר"ח מוולוז'ין דבר נורא, שגם בדורנו שלנו אם ימצא אדם אשר יהיה עניו כמשה רבינו ע"ה (מה שרחוק מן המציאות), אף הוא יוכל לדעת ולהשיג בתורה הקדושה כמו משה רבינו עליו השלום.

הזמן מסוגל לקנות מדת הענוה

וְכֵן לשונו של גאון עוזנו החיד"א בספרו לב דוד (פלא"א): "הלוא לאמונה מודעת זאת בכל הארץ, כי הימים טובים מדי שנה בשנה עושין מעין מלאכתן כימים הראשונים, ומתגלים אורות עליונים בשמים ממעל על ישראל עמו, כל קבל דנא כי בא מועד (חג השבועות), ימים אשר נחו בהם היהודים לפני ההר הגדול במעלה, הלוא מועד כמדתו לכל רוח נשברה, ההר חמד אלוקים הר סיני זה, שם ישבנו והיינו לאחדים ויחן שם ישראל כאיש אחד, ועל ידי זה פסקה זוהמתנו וזכינו לקבל התורה, ומן הוא והלאה, הימים הללו קודש הם ומסוגלים ליטרה, ואף גם זאת ימים טובים לקנות ענוה ואחדות עם ישראל כאשר היה לימים ראשונים במעמד המופלא והנורא לפני הר סיני ואף גם להבין ולהשכיל בתורה", ע"כ לשונו.

הרי מבואר מדבריו, שכל מה שפסקה זוהמתנו וזכינו לקבל את התורה הוא מפני אפניות ישראל והענוה. ובאמת האחדות והענוה חד המה, מפני שאם אדם אינו עניו אלא מחזיק מעצמו לעולם לא יוכל להיות באחדות עם חבריו כי אומר מה המה לערכי, לא ידמו לי ולא ישוו לי, ומבואר עוד מדברי החיד"א כי ימים אלו מסוגלים לקנות את מדת האחדות והענוה, ויש שרמזו לזה גם ממזל החודש שהוא מזל תאומים, כי עם אמנם ידוע שכל אח אוהב מאד את אחיו אבל מכל מקום הדבר ניכר בפרט באחים תאומים שהם כגוף אחד ממש, עד שאם

בזה יכולה מדת הענוה להקבע בלבו של האדם עד שתהיה לו לטבע ולהנהגה תמידית. [כהיה דבבא מציעא (ל"ג א) רובץ ולא רבצן, ופירש רש"י שרגיל בכך].

ג. ועל כן לא זכו ישראל לקבלת התורה אלא בהיותם מאוחדים אלו באלו, כי לא תתכן מציאות התורה אלא אצל מי שהוא עניו ושפל, ומטעם זה גם לא נתנה התורה אלא על הר סיני שהיה נמוך. והנה כתב החיד"א בלשונו הזהב "ההר הגדול במעלה", כי באמת הר סיני הוא הגדול מכל ההרים, כי במעלתו שהוא עניו הרי הוא גדול מכולם.

אחד מהם אינו חש בטוב גם תאומו כן, וכן גם אנו בחודש זה ובימים אלו צריכים להשתדל להתאחד זה עם זה ולהיות תואמים ותאומים לכל חברינו.

ויש הרבה שחושבים שהגיעו למדרגת הענוה ואינם אלא טועים, וכבר כתב הגאון המהרש"ם ז"ל בהסכמתו לספר, שאם אדם רוצה לבדוק את עצמו אם הוא עניו אמיתי או עניו מדומה, ישית לבו ויבחן, אם אומר בנפשו אני כלום, אפס, אבל כשמסתכל על חבריו אומר בלבו שגם חבריו הוא כן, ולפעמים אומר על חבריו שהוא אפס אפסים... אזי אות הוא כי לא בא עוד אל הענוה, ולא תקרא ענוה אלא כאשר הוא משפיל את עצמו ומכבד את זולתו.

האדם צריך לעמוד בתורה בכל כחו

מובא בפוסקים (רמ"א אורח חיים סימן תצ"ד ס"ג) המנהג להניח ולקשט את הבתים בחג השבועות בפרחים ועשבים, ויש בזה הרבה טעמים. יש אומרים (פרדס יוסף שמות ב, ג בשם הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל, החידושי הרי"ם ועוד) שהטעם בזה לזכור את משה רבינו עליו השלום, שהרי משה נולד ב' באדר והצפינה אותו אמו בביתו שלושה חדשים, ולאחר ג' חדשים כשכבר לא היה ניתן עוד להחביאו לקחתו והניחתו בין העלים, וזה היה ב' בסיון (שלושה חדשים אחר ז' אדר), חג השבועות, ולכך אנחנו שמים עליהם ועשבים בחג השבועות להזכיר את זכותו של משה רבינו שעל ידו נתנה תורה לישראל.

אולם יש בזה טעם נוסף על פי מה שדרשו בגמרא (עירובין כב.) על הפסוק "שחורות כעורב" - **'במי אתה מוצא את התורה במי שמשיכים ומעריב עליהם לבית המדרש'.** ופירש רש"י כי 'שחורות' הוא לשון שחרית, דהיינו שמגיע לבית המדרש בבוקר מוקדם, או מגיע לשיעור בזמן ואינו מאחר לעסק התורה שלו, וכ"עורב" לשון ערבית, כלומר, שלומד גם בערב. **'רבה אמר שמשחיר פניו כעורב'** דהיינו שלא תמצא התורה אלא במי שמתאמץ עליה ומתייגע בה עד כדי כך שפניו משחירות, ואמנם אין לנו השגה בזה, אבל רבי חיים מוולוז'ין כותב (הקדמה לביאור הגר"א על ספרא דצניעותא) שראה אצל רבו הגר"א זיע"א איך שהשחיר פניו על התורה.

ד. רבי חיים גם סיפר שפעם אחת הגיע אל רבו הגאון מוילנא ואמרו לו בני הבית שטוב עשה כשבא כי הגר"א עוסק בסוגיא קשה ומעמיק בה בעמלו וביגיעתו העצומה והנוראה, ומזה שלשה ימים שהוא ספון בחדרו ואינו אוכל ושותה דבר.

כשנכנס רבי חיים אל הגר"א אמר לו הגר"א כי אכן זה שלשה ימים שמעמיק בסוגיא ואינו מצליח להבין אותה על בוריה וביקש מרבי חיים ללמוד עמו את הסוגיא, השיבו רבי חיים וכי איך יועיל הנר לפני השמש בצהרים!? וכי דבר שאתה לא הבנת אני יוכל לעזור? אבל אמר לו הגר"א, הן כבר אמרו רבותינו (תענית ז.) 'מתלמידי יותר מכולם', ולמדו אז ביחד את הסוגיא, ואז ראה שהגר"א הוצרך לקשור מגבות על מצחו מרוב יגיעתו בתורה.

לא נאריך בספורים על עמלה של תורה אצל גדולי ישראל, ודי להזכיר מה ששח הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל על רבו רבן של ישראל הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, שפעם אחת היה שקוע בכל עיונו בסוגיא עמוקה והיו ידיו מאחורי גבו וגמרתו מונחת לפניו, וכך עמד רבי חיים ללא הפסק שש שעות רצופות בתנוחה זו ועיין בגמרא, עד שלפתע שמעו אותו צועק מה זה הדבר שתלוי לי על הגב! כי ברוב עיונו בתורה שכח שידיו הם אלו שתלויות לו מאחורי גבו. כך היו רבותינו משחירים את פניהם על התורה עד שפשטו עצמם מהגשמיות, וכל ענין זה של אהבת התורה ושקיעות בתורה נפסק במשפט האדם בחג השבועות.

עוד אמרו שם בגמרא 'רבא אמר במי אתה מוצא את התורה במי שמשים עצמו אכזרי על בני ביתו כעורב', עורב מתאכזר לבניו כמו שכתוב (תהלים קמו, ט) "לבני עורב אשר יקראו", משום שכשהאפרוח יוצא מהביצה של העורב, רואה העורב ששערותיו של הגוזל לבנות, ואומר, הרי אני שחור ואיך יתכן ששערותיו לבנות?! - בודאי אינו בני. ולכן הוא אינו דואג למזונות בניו, אבל הקב"ה מזמן יתושים לתוך פיהם של גוזלות העורבים וזהו מאכלם. וגם מי שעוסק בתורה צריך שיוותר על הכל ויהיה סמוך ובטוח שהקב"ה ידאג לבני ביתו כמו שדואג לבני העורב.

ומביאה הגמרא דוגמא לזה מרב אדא בר מתנא שרצה ללכת לישיבה ללמוד תורה, ואשתו רצתה למנוע אותו מזה ואמרה לו 'הרי יש לנו תינוקות ומה אתן להם לאכול', והשיב לה 'וכי אין עשבים באגם?' - שיאכלו עשבים! והלך ללמוד תורה.

ולכן אנחנו שמים עשבים בחג השבועות, לידע ולהודיע שמי שחשקה נפשו בתורה ורוצה לזכות בה בשלמות צריך להשקיע כל כולו בתורה בלא הפסקה משום טרדה ודאגה, ויהיה סמוך ובטוח על ה' יתברך שידאג לכל דאגותיו ויספק לו את כל צרכיו.

עד היכן עמלה של תורה

והנה הכתוב אומר (יהושע א, ח) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה'. וצריך להבין הלא כל אחד מוכרח לאכול וחייב לישון, וכפי שמבואר בגמרא (יבמות

וספרו שרבי חיים הציע פשט בסוגיא והוטבו דבריו בעיני הגר"א וצהלו פניו, וביקש שיביאו לו כזית פת כי היה זה ביום שישי ולא רצה להכנס לשבת מעונה. ויש לנו בזה מוסר השכל נוסף כי הרבה חושבים שלגר"א לרוב מעלתו היה חיים קלים, וצריך לדעת שגודל עמלו ויגיעתו בתורה היה בצורה שאין לשער ולתאר.

קכא:) שמי שלא יישן ג' ימים רצופים - ימות, והיאך שייד להגות בתורה בלא הפסק - להיות בגדר של "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך"?

וביאר בזה שר התורה רבי צדוק הכהן מלובלין וצ"ל בספרו פרי צדיק (פרשת וילך אות ג') שכוונת התורה שאדם צריך להגות בעמל התורה בכל כחו ביום, עד כדי כך שגם בלילה תהיה דעתו על התורה.

וכבר מסופר במסכת ברכות (נו.) ששבור מלכא מלך פרס פגש פעם באחד מגדולי רבותינו האמוראים - שמואל, ואמר לו: שמעתי שאומרים עליכם שאתם חכמים, אם כן אמור לי מה אחלום בלילה. שמואל לא התפעל ומיד השיבו, הלילה תחלום שיבואו רומיים ויקחו אותך בשבי ויכפו אותך לטחון להם גרעיני תמרים בריחיים של זהב, ואכן כך היה ששבור מלכא חלם על זה בלילה, משום שהרהר כל היום בדבריו של שמואל ואין מראין לו לאדם בחלומותיו אלא מהרהורי לבו ביום (שם נה:). ולכן אם אדם שקוע כל כך בתורה במשך היום כולו, אזי גם בלילה מחשבתו והגיון לבו יהיו נתונים בתורה הקדושה.

ובעלי חכמת הנפש אמרו שדבר זה ניתן למראה עיניים ממש, שהרי כל אחד מאתנו בשינתו מתגלגל מקצה אחד של המטה לקצה השני, ואחרי זה חוזר לקצה הראשון, אבל לעולם לא קורה שאנחנו מתגלגלים עוד אל הרצפה. וזאת, משום שגם כאשר אדם ישן נשארת בו ובנפשו מעט דעת להרגיש ולהבין שאם ימשיך להתגלגל לאותו כיוון - יפול מן המטה, ולכן תינוקות שאין בהם כל כך דעת ושינתם עמוקה באמת אין להם את הדעת לזה והם עלולים להתגלגל אל הרצפה.

נמצא שגם כאשר אדם ישן מכל מקום נשארת בו מעט דעת אשר היא ערנית ושומרת עליו בשנתו. מי חכם וישיכל להעמיד לעצמו עוד שומר בשנתו ועוד חלק בדעתו אשר יעסוק בתורה בינתיים. וכיצד אפשר לבוא לזה? - על ידי עסק התורה ביגיעה גדולה ובהתמדה במשך היום כולו.

ה. ונאים הדברים למי שאמרם, שאחר פטירתו של רבי צדוק מצאו חיבור גדול הנקרא 'קונטרס דברי חלומות' ובו רשם בקומו משנתו בבוקר חידושי תורה מופלאים בפרד"ס תורתנו הקדושה שהתחדשו לו בלילה בחלומותיו.

ו. וניתן לראות דבר זה אצל כל תלמיד חכם היגע בתורה בכל כחו, וכשהייתי אברך צעיר פגשנו אני וחברי האברכים תלמיד חכם גדול שלמד בשיבת חברון עוד כשהיתה בעיר חברון, ושאל אותנו, אם אתה חולם בלילה בדברי תורה, ואמר לנו, כי כשאנחנו למדנו בישיבה בחברון היינו הולכים לישון בלילה עם קושיא ומתעוררים עם תירוצן, ונמצא שהיו עוסקים בתורה כל היממה ממש.

ענוה אחדות והתמדה - עיקרי ההכנה לחג השבועות

שלושת הדברים האלו שדברנו למעלה אשר ראוי לנו להתחזק בהם בימים אלו, ענוה, אחדות הכלולה עמה, והתמדת התורה, מפורשים הם בדברי האור החיים הקדוש לד"ק מן הכתוב בפרשת יתרו (שמות יט, ב) "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר", ויש להקשות לשם מה התורה כפלה דבריה שבאו מדבר סיני אחר שכבר פירשה זאת בפסוק הקודם "בחדש השלישי כו' באו מדבר סיני". עוד קשה למה כתוב "ויחנו במדבר", הלוא פשוט הדבר שאם לשם באו - שם היתה חנייתו.

ומבאר האור החיים בדברים נפלאים, שיש כאן רמז לשלושה דברים אשר הם עיקרי ההכנה לקבלת התורה. כי אף על פי שבמסכת אבות שנו רבותינו ארבעים ושמונה קנינים לתורה, מכל מקום ישנם שלשה דברים שהם עיקרי הקנינים ושורשיהם ובהם בייחוד היתה הכנת ישראל לקבלת התורה. ובאמת שדברים אלו עלינו לשנן במשך כל השנה, אבל בפרט טוב הדבר ערב חג השבועות שהוא יום מתן תורה בכל שנה.

העיקר הראשון - כותב האור החיים, הוא "ההתגברות וההתעצמות בעסק התורה, כי העצלות הוא עשב המפסיד השגתה", והוא הוא שדברנו שאם אדם לומד ברפיון קנין התורה שלו חלש מאוד, וכדי ליזכות באמת לקנין התורה אדם צריך לעמול בתורה בכל כחו, וכבר כתב רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל במכתב לנכדו שלפעמים מה שאדם לומד ביום שלם ברפיון

וכתבו בני הגר"א בהקדמה לביאור הגר"א על השלחן ערוך, שאביהם הגר"א קיבל על עצמו שלא לישון בכל מעת לעת (במשך כ"ד שעות) יותר משתי שעות, וגם בשתי שעות אלו לא היה ישן בהם חצי שעה רצופה, בלילה היה ישן ג' מחציות השעה דהיינו שכל קרוב לחצי שעה היה מתעורר משנתו, נוטל ידיו ועוסק בתורה, ואחר כך הולך לישון עוד מעט כסדר הזה, וחצי שעה נוספת היה ישן ביום, אולם גם בשינתו הקצרה שהיה ישן היו שפתותיו מרחשין הלכות ואגדות.

זו דרגה גבוהה מאד שאפילו שפתותיו ממש לחשו דברי תורה, אולם את ענין המחשבה בתורה אפשר לראות אצל כל תלמיד חכם אמיתי וכל אחד מאתנו יכול ליזכות לזה. וכבר שאלו פעם את הרב מבריסק זצ"ל למה יש אנשים שלא לומדים תורה, והשיב: "לא לומדים כי לא לומדים, אם ילמדו - ילמדו", וזו תשובה עמוקה ונפלאה, כי אמרו רבותינו (ירושלמי סוף ברכות, הובא ברש"י דברים יא, יג) 'אם תעזבני יום - יומים אעזבך', ובודאי אין הכוונה דוקא ליום ויומיים, אלא כל זמן שאדם יכול ללמוד ולא לומד אפילו דקה - התורה מתרחקת ממנו ולכן אין לו אחר כך חשק ללמוד, אבל אם אדם עושה משהו, לומד קצת - כבר התורה מראה לו פנים יותר והרצון והחשק שלו לעסוק בתורה גובר. על כן אין נכון לחשוב 'וכי אני במצבי יכול להגיע לכאלו מדרגות של עמל התורה', משום שכשתתחיל לעסוק בתורה יותר ויותר - תהיה לך יותר אהבת תורה ויותר שמחה וחשק בתלמודה.

ועצלות, יכול להשיג וללמוד את זה בשעות ספורות אם יהיה עוסק בתורה מתוך זריזות עמל ויגיעה כנדרש (וראה עוד בספרו רוח חיים פ"ו מ"ו).

והאור החיים מגדיר את הרפיון והעצלות ל"עשב המפסיד השגתה", כלומר, כשם שאנחנו יודעים שקיימים עשבים רעילים ומסוכנים וללא ספק מי שנוטל מהם - נפגע, כך הדבר ממש בעסק התורה, כאשר לומדים ברפיון - הדבר ברור ומוחלט שחסר בהשגת התורה.

וזהו הטעם שבכל מקום בתורה אשר נזכר בו עסק התורה, הכתוב מדקדק בלשון חוזק ואומץ - לומר שלא יהיה הלימוד בדרך רפיון אלא בזריזות ובהתאמצות עד כדי שימית עצמו על התורה, וכפי שדרשו חז"ל על הפסוק "זאת התורה אדם כי ימות באהל", ואמרו בגמרא (שבת פג:) 'אמר רבי יוחנן לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה', וזה כוונת הפסוק ויסעו מרפידים - שמי שרוצה לזכות ל"ויחננו במדבר סיני", לזכות לתורה הקדושה, צריך ליסוע מרפידים - לברוח מהרפיון ידים ומן העצלות שמעכבים את קנין התורה!.

העיקר השני - הוא "השפלות והענוה, כי אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשפיל עצמו ומשים עצמו כמדבר", ולכן מפרשת התורה "ויחננו במדבר" - לומר לך שחלק מההכנה לקבלת התורה היתה שעשו עצמם כמדבר. וכבר דברנו שעיקר הענוה הוא שיכיר בשפלות עצמו אבל לגבי חבירו אסור לו לחשוב כך שחבירו שפל אלא אדרבה צריך לכבדו ולייקרו. ובספרי המוסר כתבו עצה טובה שיכיר אדם בשפלותו שיביט בארון הספרים ויבוא חשבון עם עצמו, כלום יודע משם ולו ספר אחד על בוריו, ומכל שכן את הש"ס כולו, את הבבלי

ז. וכך כותב האור החיים הקדוש על עצמו (בהקדמה לפירושו) "ולמות מתוך תורה חשבתי".

לחפץ חיים היה תלמיד רבי שלמה בלוך זצ"ל שנתכנה "רבי שלמה הצדיק" שאמרו עליו שהיה מל"ו צדיקים [ובזכרוני שביום פטירתו היתה קשת בשמים והיה זה בחודש סיון אשר כבר לא מצוי שתראה קשת], ומועדי כשהייתי נכנס לשטיבלאך זכרון משה הייתי מוצא אותו עוסק בתורה עם חברותא, ורבי שלמה הנ"ל היה מדוכא ביסורין.

יום אחד בשעת לימודו בחברותא עצר לפתע ואמר לחברותא שלו, אני לא מסוגל להמשיך ללמוד, אני מרגיש שבעוד רגע נשמתי פורחת ממני ואני מת, גש נא והבא לי סידור בכדי לומר וידוי (יש בסידור נוסח מיוחד של וידוי למי שגוסס ח"ו). אמר את הוידוי ונשכב שם על הספסל.

לא עברו אלא כמה דקות ורבי שלמה התרומם והתיישב לנגד עיניו הקמות של החברותא, ממשיכים ללמוד - אמר לו, החברותא השתומם, מה קרה? - תראה, השיב רבי שלמה בפשטות, אני גמרתי את הוידוי אבל המלאך לא הגיע ליטול את נשמתי, לא חבל על הזמן? בא ונמשיך ללמוד.

ואת הירושלמי, את הרמב"ם ואת השולחן ערוך, וכיון שפשפש ולא מצא דבר, במה יש לו להתגאות?

והסיבה שמדת הענוה לאחד מן העיקרים תחשב, כי מסיבתה יבואו לאדם כל המדות הטובות, כי מי שהוא עניו לא יפגע בחבירו כי הרי תמיד הוא מחשיב את חבירו יותר ממנו, ומסיבה זו גם לא ידבר עליו לשון הרע לעולם, ולכן כתב הרמב"ן באגרתו שמכל המדות הטובות מדת הענוה היא המדה הטובה ביותר.

והעיקר השלישי הוא - "בחינת ייעוד החכמים בהתחברות בלב שלם ותמים - לא שיהיו בד בבד שעליהם אמר הכתוב (ירמיהו נ, לו) 'חרב אל הבדים ונאלו', אלא יתוועדו יחד ויחדדו זה לזה ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר הכתוב ויהן שם ישראל - לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראויים לקבלת התורה", עד כאן דברי האור החיים.

השמחה בהתקרב חג השבועות

דברנו עד עתה מעיקר קניי התורה וההכנות הנדרשות לנו קודם חג השבועות אשר בימים אלו יש עזר אלוקי ממעל לסייע בידנו לטהר נפשנו קודם הרגל. אולם צריכים זהירות רבה שלא לחשוב שאם אין אנחנו מרגישים בהתעלות רוחנית עצומה וקרבת ה' שאין לתאר בימים אלו - אות הוא כי אין לנו חלק ונחלה במועד זה. משום שאין לך ולו יהודי אחד מישראל אשר אין לו שייכות אל התורה הקדושה, וכמו שאמרו הקדמונים כי ראשי תיבות ישראל - יש ששים רבוא אותיות לתורה, פירוש, לכל נשמה מישראל יש אחיזה ושורש משלה בתורה הקדושה, וכמו שאנו אומרים בתפילה "ותן חלקנו בתורתך" היינו החלק המיוחד לנו בלבד, וכל אחד קשור אל התורה הקדושה בדרגתו הוא, וכל מי שמתחזק בימים אלו לפי כחו ומצבו כבר עולה הוא בהר ה' וסגולת הימים העצומים הללו לטהר אותו ולקדשו בקדושת התורה.

וכמו שרואים מכך שביום הראשון של ספירת העומר מקריבים את קרבן העומר אשר בא משעורים שהוא מאכל בהמה, וביום האחרון של הספירה מקריבים את קרבן שתי הלחם שהוא עשוי מחיטים - מאכל אדם, יען כי קודם ימי הספירה וההכנה היינו במדרגת בהמה, אולם אחר הכנתנו לקבלת התורה התעלינו ונטהרנו והגענו למדרגת אדם¹. וכמו שכתב בעל כלי יקר ז"ל בספרו עוללות אפרים (ח"ב עמוד ב' מאמר מ"ד).

ח. עוד יש להעיר בזה כי בקרבן שתי הלחם יש חידוש גדול, שהרי כמעט ולא מצינו בשאר הקרבנות שיאפו חמץ [שהרי נאמר (ויקרא ב, יא) כל שאור וכל דבש לא תקטירו], אבל קרבן שתי הלחם כולו

והתבוננותנו ביקרת ערך התורה והשמחה בה היא מעיקרי חובתנו, עד שדרשה הגמרא (נדרים פא.) על מה אבדה הארץ, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא ידעו, למלאכי השרת ולא ידעו, עד שאמר הקב"ה בעצמו "על עזבם את תורתי - שלא בירכו בתורה תחילה".

ופירש שם הר"ן בשם החסיד רבינו יונה זצ"ל, שהסיבה שדרשה הגמרא את כוונת הפסוק 'על עזבם את תורת' - "שלא בירכו בתורה תחילה", כי אם פירוש הפסוק כפשוטו שהיה ביטול תורה גדול ולכן נחרבה הארץ, מפני מה לא ידעו החכמים והנביאים לפירש שלכן נחרבה הארץ וגלו ישראל מארצם, הלא הדבר פשוט שבעוון ביטול תורה נעשה כל זה, שהרי כל המעמיד של הבריא הוא עסק התורה וכמו שכתוב (ירמיהו לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי", ובנפש החיים כתב (שער ד' פ"א ופכ"ה) שאם יהיה רגע אחד שהעולם כולו מקצה לקצה יהיה פנוי בו מתורה - יחזור כל העולם להיות תוהו ובוהו, ואם כן ודאי שבעוון ביטול תורה בא חורבן, ולמה לא ידעו?

ולכן מפרשת הגמרא "על שלא בירכו בתורה תחילה" - בודאי שבתי המדרשות היו מלאים בתלמידים ואף היו לומדים בהתמדה גדולה, אבל התורה לא היתה חשובה בעיניהם לברך עליה ולעסוק בה לשמה, ואת זה לא ידעו החכמים והנביאים כיון שערך התורה והכבוד שרחשו לה ישראל נסתר היה בלבבם, עד שבא הקב"ה חוקר לבות ובוחן כליות וגילה דבר זה. ומדברי הגמרא מבואר דבר נורא, שהתביעה על כלל ישראל שגרמה לחורבן בית המקדש היתה על שלא החשיבו את התורה הקדושה, לכן שומה עלינו להתבונן במעלת התורה, וכבר הזהיר בספר הישר המיוחס לרבינו תם (פרק י"ג) שראוי לאדם ללמוד לכל הפחות פעם בחודש בספר איוב (פרק כ"ח), ששם כתובים הרבה פסוקים במעלת התורה הקדושה.

והנה לכל אחד יש דברים שבהם הוא מבין יותר ויש דברים שבהם הוא מבין פחות, ומה הוא עושה אם צריך לברר פרט בדבר שהוא לא מבין בו? שואל את המבנים. אנחנו שעוד לא זכינו להשיג את אור התורה, אם נרצה להשכיל ביקרת התורה, נראה איך מספרת הגמרא (שבת פז:) שכשמושה עלה למרום התווכחו מלאכי השרת ורצו שהתורה תמסר להם, ואמרו לפני הקב"ה "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו תנה הודך על השמים", ומי לנו מבין בתורה יותר ממלאכי השרת, וכל כך הם חשקו לזכות בה - וזכינו אנו.

והנה, הפסוק אומר (ישעיהו מ, טו) "הן גויים כמור מדלי וכשחק מאזנים נחשבו", פירושו הפשוט של "כמור מדלי", שכאשר אדם לוקח דלי מים ושופך ממנו את כל המים ולא נשאר

חמץ, והטעם לזה משום שכולנו מתעסקים בזמן זה בלימוד ובעסק בתורה יותר מכל זמן אחר, ועל כן אין חשש מיצר הרע הנמשל לחמץ.

בדלי אלא טיפות בודדות, כלום יש להם חשיבות בזה ["מר" - זה טיפה], "וכשחק מאזנים" - אדם שיש לו מאזנים ואינו משתמש בהם זמן רב סופן שיעלו שכבה דקה של אבק על כפות המאזנים, וכי אבק זה שוה כסף? בודאי שלא, אף שוה פרוטה אין בזה, וכך הם אומות העולם בלא התורה - שווים הם כמור מדלי וכשחק מאזנים.

ואמרו בזה בעלי המוסר הערה נפלאה, שמשל זה צריך להמחיש לנו את יקרת נשמת כל אחד מאתנו. נדמה בעצמנו ונשווה בנפשנו שאנחנו חיים לפני כאלפיים שנה ויותר, ונמצאים בחדר הסמוך לנו תשעה מגדולי התנאים, רבי עקיבא, רשב"י, ועוד, והגיע זמן מנחה, כלום יכולים הם להתפלל? לא, זקוקים הם לעשירי ורק אותו יוכלו לזכות ל"נקדש את שמך בעולם". אם יבואו לשם מליארד סינים, היצטרפו עמהם? לא, זקוקים הם לעשירי יהודי דוקא. אבל בודאי שאם אחד מאתנו יכנס לחדר מיד יתפללו מנחה, אמנם אין לתאר ולשער גודל החילוק במצב הרוחני שיש בינינו לבין התנאים, אבל לקדש את שם ה' בעשרה הם לא יוכלו בלא עוד אחד, ולזה אנו מצטרפים יחד עם, וכל זאת למה, משום שאנו יהודים, נבחרנו אנו לבניו של ה' יתברך ולהיות לו עם סגולה.

וכתב הרמב"ן (בדרשתו תורת ה' תמימה) "תחילת כל דבר יש לך לדעת שכל מה שהנביאים יודעים ומבינים כולם פירות התורה או פירי פירות שלה, שאלמלא כך אין בין אדם לחמור שהוא רוכב עליו כלום, וכן תראה היום באומות הרחוקות מארץ התורה והנבואה, יושבי הקצוות רומניא והתותרים ואומות צאבה שאינם מכירים את הבורא וסבורים שהעולם קדמון [כי אין להם את התורה שתדריך אותם], אין אצלם לא מצוה ולא עבירה, לא דעת ולא חשבון, ואין אצלם שום מעשה טוב ונרצה יותר מאחר, וכל שכן הימים והשנים שכולם שווים אצלם נמצא הכל שוה אצלם כמו שהוא שוה אצל הבהמות", עד כאן לשונו.

הרי מפורש בדברי הרמב"ן, שאדם שאין לו תורה הוא והחמור - אחד הם, ואילו מי שיש לו את התורה - מזה יוכל לבוא אל השגת הנבואה. וכל כך עצומה קדושת התורה, עד כדי כך ששמעתי דבר נכון מת"ח אחד, שאם נביט סביבנו נראה שבכל מקום שהיתה בו תורה ישיבות וכו' - גם אומות העולם שם הפסיקו לעבוד עבודה זרה, נתבונן בארצות שמסביב לארץ ישראל - רובם ככולם אינם עובדי עבודה זרה, אבל מקומות שבהם לא היתה תורה ולא היו שם ישיבות כמו המזרח הרחוק ומרכז אפריקה - עודם עובדים ומשתחווים לעץ ואבן.

ולשון הרמב"ן שזהו "תחילת כל דבר שיש לך לדעת", חובה גמורה עלינו להתבונן במעלת התורה אשר הבדילה אותנו מן החמורים, וכשנכיר יקרת התורה נוכל לעסוק בה בהתמדה ובשמחה ולהתעלות בעבודת ה'.

וכל זה אירע בחג השבועות, אשר ביום מתן תורתנו נבחרנו לו לעם להיות בניו ועבדיו. וכמה יש לנו לשמוח בהתקרב ובבוא היום הקדוש הזה, באשר השפעה זו של בחירת ישראל מכל העמים מתעוררת גם היא בכל שנה ושנה. על כן עלינו לשים לבנו אל הדבר הזה ולהיות שמחים בזכייתנו לקבל את יום חג השבועות, ומשלו משל למה הדבר דומה לארץ רחוקה שהיו עושים בה פיס פעם אחת בשנה על סכום עתק, הגיע עת ההגרלה וזכה אחד מן הקונים את הכרטיסים, כאשר בא אל משרד הפיס לקבל את זכייתו, אמרו לו ראה, הסכום הוא עצום, בוא עוד חודש וקח את כספך. היאך נראה האדם הלז באותו החודש? הרי כל מחשבותיו תפוסות בזה, וכל העת חושב היאך לשמור את הכסף מגנבים ואיפה ישקיע מן הכסף, וככל שחולף הזמן ומתקרב עת בואו לאסוף את כספו אין בדעתו שום דבר אחר, בעת הילוכו אכילתו שינתו וקומו - תמיד חושב ומהרהר הוא בזה.

חג השבועות קרב ולא יחזור עד שנה הבאה. נמצאים אנו סמוך אל היום הקדוש הזה אשר בו יוכל כל אחד לזכות בפיס האמיתי כי בכל שנה הוא יום מתן תורה מחדש ויום דין על ענייני הרוחניים של האדם, ואין לנו אלא לקבל על עצמנו להתחזק כפי יכלתנו בעסק התורה ובוה אנו זוכים בכתרה של תורה אשר כל חפצים לא ישוו בה, היאך נסיח דעתנו מזה והכיצד לא יעלו לבנו בקרבנו על הדבר הזה?!

ליל חג השבועות - התפילה בחג השבועות

עם כניסת היום הגדול והקדוש חג השבועות, צריך כל אחד לשים לנגד עיניו את דברי רבותינו שביום זה נפסק הדין כמה יזכה לעלות בתורה וכן כל עבודת ה' הרוחנית שלו, וגם אחר שהכין עצמו כראוי לקבלת התורה אם לא יזכה לסיעתא דשמיא לא תצלה דרכו במאומה, ולכן צריך לכוון מאד מאד בתפילות החג מכניסתו ועד צאתו, ולא על עצמו בלבד יתפלל אלא יתחנן על בניו ובניו עד סוף כל הדורות שיזכו להיות עמלים בתורה וגדלים בעבודת ה' כל ימי חייהם.

וכמבואר כן מזמן שנכנסו ישראל לארץ ובאו למלחמה על העי, ומאחר וקודם לכן חטא עכן נפלו חללים רבים מקרב ישראל, ואמרו רבותינו (סנהדרין מד): שאם לא היה אברהם אבינו מקדים תפילה על ישראל, לא היה משתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט חס ושלום. והנה מזמן אברהם אבינו ועד יהושע היו כמה מאות שנים ואף על פי כן חשב על זה אברהם אבינו והתפלל בעדם, וכן אנחנו שלומדים כל הנהגותנו מאבותינו, וכמו שאמרו רבותינו (תנא דבי אליהו רבה פכ"ה) שצריך כל אחד לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, צריכים גם כן להקדים לעולם תפילה על זרענו, וכן במה שתקנו לנו לומר בתפילה "ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך" צריך לכיין על כל צאצאינו עד סוף כל הדורות כולם.

ומכיון שיום חג השבועות הוא זמן עת רצון עצום ופתיחת שערי שמים, לא צריך להיות מסתפק במועט, אלא לבקש ולבקש לזכות להתעלות ברוחניות כל השנה כולה ובכל ימי חייו הוא וזרעו אחריו.

גודל שכר לימוד התורה בליל חג השבועות

מאחר ועיקר ענין חג השבועות הוא עסק התורה ברור שעלינו ללמוד תורה בלא הפסק כלל בכל החג ובייחוד בליל החג, וכפי שכתב מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סי' תצ"ד) משם הזהר הקדוש שחסידיה הראשונים לא היו ישנים בליל שבועות אלא עוסקים כל הלילה בתורה והיו אומרים בואו ונירש ירושה קדושה לנו ולזרענו בשני העולמות, וכל מי שיושב ועוסק בתורה באותו לילה ושמח בה זוכה להיות כתוב בספר הזכרון של הקב"ה והקב"ה מברך אותו בשבעים ברכות ועיטורים (כתרים).

וכשנדמה לעצמנו אם יאמרו לנו שבחדר הסמוך שוהה גדול הדור ומאציל מברכותיו לרבים, האם לא היינו הולכים? ואם היינו שומעים שרבי שמעון בר יוחאי מברך? הלא למרחקים היינו רצים! וכל שכן אם היו אומרים לנו שדוד מלך ישראל נותן ברכות, וכיצד היה הדבר אם לא גדול דורנו ולא רשב"י ולא דוד מלך ישראל מברכים אלא המלאך מיכאל? וכאן אין זה צדיק מפורסם או מלאך אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא שמברך כל מי שעוסק בתורה בלילה ושמח בה, ולא ברכה אחת אלא **שבעים ברכות**, כמה נפלאים הדברים מהשגותנו.

ותנאי יש לדבר כמו שמפורש בזהר הקדוש שצריך לעמול בתורה ולהיות "שמח בה", וכבר ידוע מה רב ההבדל בין מצוה הנעשית מתוך שמחה למצוה שעושים בקרירות חלילה וכמו שכתוב בארצות צדיקים. (שער השמחה) שמצוה הנעשית בשמחה עדיפה אלף פעמים ממצוה הנעשית בלא שמחה, ובייחוד בעסק התורה שה' קורא לה "חדותא דיליי" (זהר הקדוש ח"ב דרי"א ע"ב וח"ג דל"ה ע"ב ועוד), צריכים לעסוק בה בשמחה. לא להעיף מידי רגע מבט אל השעון ולצפות שיאיר הבוקר, אלא להיות שמחים על יום זה שבו ה' נתן לנו את התורה ובחר בנו לעמו וסגולתו, וזיכה אותנו שנוכל לשבת ולעסוק בתורה, וצריכים להתבונן עוד שהקב"ה שמח מזה ומברך אותנו בשבעים ברכות, ורבי חיים פלאגי' כותב בספרו כף החיים (סימן כ' אות א'): "ומי יתן והיינו קושרים את השעון בשרשראות של ברזל להמשיך ללמוד", ע"ש. וכל שכן וכל שכן בלימוד תורה בלילה הקדוש והנורא ליל שבועות זמן מתן תורתנו הקדושה.

ולכשנדקדק נראה שלשון הזהר הקדוש שחסידיה הראשונים היו אומרים "בואו ונירש ירושה לנו ולזרענו", לא אמרו שהיא מתנה לנו ולזרענו כי אם ירושה, כי אכן

יש חילוק גדול בין מתנה לירושה. מתנה אינה מוכרחת שתנתן לבסוף, כי הלא שמא יחזור בו הנותן או אולי לא יחפוץ בה המקבל, אבל ירושה אדם יורש בודאות ואין מציאות שלא יירש, וכמו כן מי שעוסק בתורה בלילה הזה מתוך שמחה זוכה בוודאות גמורה לירושה קדושה לו ולזרעו בשני העולמות.

ורבינו האר"י ז"ל כתב (בשער הכוונות) שכל מי שלא יישן בלילה הזה אפילו רגע אחד אלא יעסוק בתורה כל הלילה מובטח לו שישלים את שנתו ולא יארע לו שום נזק בכל אותה השנה^ט, ולא עוד אלא שהנהגת חיי האדם בשנה ההיא תלויה בזה. על כן עלינו לעסוק כל ליל החג בתורה הקדושה בלא הפסק [ככל יכלתנו] ונוכה בכך לברכותיו של ה' יתברך ולפסק דין טוב בתורה וברוחניות לכל השנה כולה.

לא להפסיק מהלימוד לדברים בטלים

וכבר ידועים דברי הרמב"ן (באגרתו לבנו רבי נחמן) כי **כל המקודש מחבירו חרב ממנו**. היצר מנסה בכל כחו שהאדם לא ילמד ולא ינצל כראוי את הלילה, ולפעמים אדם פוגש בבית המדרש את חבירו שלא ראהו זמן רב באמצע הלילה ומתחיל לדבר עמו וכך מבטל את הזמן היקר, ולפעמים אם מפסיקים כמה אנשים מן הלימוד יוכלו לבוא במהרה גם אל שחוק וקלות ראש חלילה. ומאוד צריך להזהר לשמור את הלילה הזה בקדושה שעושה פרי למעלה מאוד מאוד, ורבינו הגדול בעל הבן איש חי זצ"ל (פרשת במדבר אות ג') וסבא זצ"ל בכף החיים (סימן תצ"ד אות י"א) מזהירים על זה הרבה שלא לשוח במשך כל הלילה שיחת חולין כלל וכלל וכל שכן שלא לדבר בו דברים בטלים.

דודי מרן ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל היה מזהיר הרבה שלא לדבר כלל במה שאינו קשור לעסק התורה, והיה רגיל לומר כי המפסיק לדברים בטלים באמצע לימודו למה הוא דומה, לאחד שביקש מאת המלך שיבוא לאכול אצלו סעודה אחת שיעשה לכבודו, ואחר זמן רב שהרבה להפציר בו הסכים המלך וקבע לו זמן שבו הוא ופמלייתו יגיעו אל ביתו, כמובן שהאיש הכין סעודה כיד המלך אבל פיזר קצת על התבשילים מעט מאוד חול, לא הרבה, רק קצת, הרי סופו של האיש הלז ידוע.

כך, אמר רבי יהודה צדקה, מי שיושב ועוסק בתורה אשר אין לשער ולתאר גודל יקרת מעלתו, ובפרט כשלומד בחג השבועות שקדושת התורה עצומה מאוד, אולם כשבאמצע תלמודו מפסיק ממשנתו ומפטרט מעט בדברים בטלים - הרי קלקל והפסיד את הכל.

ט. וכתב בספר שמן ששון (דרושי חג שבועות דרוש א' אות י') שאין כוונת האר"י שישלים את שנתו - עד ראש השנה של אותה השנה, אלא היא שנה תמימה עד חג השבועות הבא.

חשיבות לימוד תיקון ליל שבועות

יש להקפיד לומר בליל שבועות את סדר התיקון כפי שתיקן רבינו האר"י, ובפלא יועץ (ערך עצרת) האריך בזה ונעתיק מלשונו: "וקריאת התורה בליל עצרת בסדר המתוקן מרבינו האר"י ז"ל היא נפלאה ועושה רושם למעלה קשומין של השכינה, אשרי ילוד אשה שזכה לכך אשר מלך איום ונורא מלך גדול אשר לגדולתו אין חקר המשילו במעשי ידיו, ורוכב שמים בעזרו וישראל עושה חיל ומוסיף כח בפמליא של מעלה, על זאת יגל יעקב ישמח ישראל בעושי יעלו חסידים בכבוד, ויהיו רק עסוקים בסדר הלימוד כל הלילה, אל דמי להם בשפה ברורה ביראה ואהבה ושמחה רבה יותר ויותר ממוצא שלל רב בתת לב מה נעשה בשמים ממעל על ידינו ומה הימים האלו ומה הגיע אלינו, ובכן עושה אלה שכרו אתו בני סמיכי וחיי אריכי ומזוני רויחי כמו שכתוב בזוהר הקדוש, ולפי גודל השכר שממנו נדע שעושה נחת רוח למעלה, לו בכח יגבר איש להעביר שינה מעיניו ולהיות ער כל הלילה".

רבינו הפלא יועץ מעיר בדבריו "בתת לב מה נעשה בשמים ממעל על ידינו", צריך להתבונן בזה שהמקראות שתיקן רבינו האר"י לומר בליל שבועות פועלים תיקון גדול מאוד.

וגם החיד"א בספרו לב דוד (פרק ל"א) עורר על ענין אמירת התיקון, וזה לשונו: "המנהג הקדום בכל ישראל ללמוד באהבה תיקון ליל שבועות המסודר ויש לזהר לקרוא הסדר המתוקן מרבינו האר"י זצ"ל, והוא המפורסם בכל תפוצות ישראל מכמה מאות שנים, ויען שמעתי שיש קצת לומדים שקבעו ללמוד ספר אחר ואינם רוצים ללמוד תיקון סדר האר"י זצ"ל לא טוב לעשות במה לעצמם לשנות מנהג כל ישראל ואם יגידו כי דלים הם ולא למדו ספרי תורה, רוח יזרעו, כי אף על פי שלא יבינו רזי תורה מכל מקום חיובא רמיא עליהו ללמוד זה בכלל כל ישראל, ומה גם כי כן ייסד המלך וגם אם לא ידעו ולא יבינו - קריאתה זו הלולא, ובכן ישתקע ולא יאמר שום לימוד בלילה הקדוש הזה עד אשר ילמדו את הסדר המתוקן".

וכך כותב גם כן הגאון האדר"ת זצ"ל על אביו"א שבלייל שבועות היה לומד דוקא את סדר התיקון ולא לימוד אחר, ועל עצמו כותב האדר"ת "לא ישנתי בלילה זה מעודי וכבר קודם בר מצוה עשיתי כן, והיה חביב עלי אמירת תיקון ליל חג השבועות" (ספר נפש דוד דף מ' וע"ש).

י. והחיד"א מוסיף שם שהרי כל ענין עסק התורה בליל שבועות נתקן על ידי האר"י ז"ל עפ"י הזוה"ק, ואם כן איך נבוא ונלמד דברים אחרים, הלא הם אמרו והם אמרו, הם שהודיעונו את ענין הלימוד בלילה למדונו גם כן שצריך לומר אז את התיקון.

יא. אביו של הגאון האדר"ת היה מגדולי דורו, וכבר בגיל שמונה עשרה התמנה לרב בקהלה גדולה בחו"ל. למד תורה מתוך הדחק עד שאפילו לחם לא היה בביתו. בנו הגאון האדר"ת ז"ל בספרו סדר אליהו

טבילה באשמורת הבוקר

מובא בספרים הקדושים שאחרי העסק בלימוד התורה כל הלילה, יש לטבול במקוה. וההשלמה של כל הברכות והספירות של ימי ספירת העומר היא על ידי הטבילה באשמורת הבוקר, ובה נשלם התיקון הגדול של ספירת העומר ולכן כדאי להזהר בזה מאוד מאוד. וכמ"ש מו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן תצ"ד אות ז'), וראה שם כל הפרטים בזה.

תפילת שחרית ומוסף בערנות

הרבה אנשים באים אלי ביום חג השבועות עם שאלות בהלכה כי התבלבלו בתפילתם מרוב עייפותם. צריך להזהר להיות ערני בתפילה ולהתפלל בשמחה, ומי שקשה לו שלא להרדם כדאי שיעמוד כל התפילה (כפי כחו), ויזכורני שכשהיינו עושים את התיקון עם רבינו הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל היה יורד מהתיבה לפני קריאת שמע ומעיר את כל הנרדמים.

והלא הלכה פסוקה שאם החסיר תיבה אחת בהלל לא יצא ידי חובתו, ואם לא יהיה ערני איך ישית לבו לזה לומר מלה במלה? וגם לגבי תפילת מוסף, הרי כבר כתב הבן איש חי (פרשת במדבר) שגמר התיקון של ספירת העומר ושל לימוד ליל שבועות הוא בתפילת מוסף [מלבד הטבילה באשמורת הבוקר שגם היא מהווה חלק מגמר התיקון וכמו שנתבאר], וזהו עיקר העקרים שהרי בכל דבר מצוה הכל הולך אחר החיתום, על כן כל אחד יאזור כחו כחלמיש, ולפום צערא - אגרא.

לימוד תורה ביום שבועות

יש הרבה שהדבר מהווה חידוש בשבילים שצריך וחייבים ללמוד גם ביום שבועות, ולא רק בליל שבועות, וצריך להזהר לעסוק בתורה גם ביום, ואדרבה, מאחר שרבים עייפים וישנים, הרי שמי שעוסק בתורה מעלתו רבה מאוד וירויח הרבה.

אמירת תהלים בחג השבועות

נהגו לקרוא תהלים בחג השבועות שהוא יום פטירתו של דוד המלך ע"ה, וכבר אמר הרב מבריסק זצ"ל שיבוא זמן שאדם ימרוט שערות ראשו על שלא אמר תהלים כמו שצריך, וזה נכון לכל השנה כולה ובפרט בחג השבועות.

(דף י') מספר עליו כי בכל חודש היה אביו מסיים את הש"ס כולו, ופעם אחת בלילה אחד של חודש טבת [שאו הלילות ארוכים] למד את כל מסכת חולין.

ובספר אורחות חיים לר"י מלוניל כתב (הלכות תלמוד תורה אות כ"ד) שקבלה בידינו מרבינו פרץ, שכל הרגיל במזמור קי"ט שהוא מזמור העוסק בכל מיני קלוסים ושבחים במעלות התורה, יהיה לבו פתוח בתורה. ומי שאומר את המזמור מתוך התבוננות - אשריו ואשרי חלקו, והיא סגולה נפלאה, ובפרט בחג השבועות שהוא יום מתן תורתנו.

וסיפר לי חכם אחד, שהנהיגו כאן בארץ ישראל בתלמוד תורה מסויים לקרוא עם הילדים פעם אחת בשבוע את מזמור קי"ט בנעימה, ולאחר זמן הופסק המנהג הזה מסיבות שונות, ומאז ראו אצל התלמידים שינוי לגרועותא, והילדים שעד אז למדו תורה בחשק ובהתמדה ירדו ממעלתם.

לחדש בתורה בחג השבועות

ובהיות וחג השבועות הוא יום הדין לעסק התורה, כתבו האחרונים, וכך הביא גם סבא בכף החיים, שסימנא טבא לחדש בתורה ביום זה, והיינו או לחדש חידוש תורה ממש, או כפי שכתב הגר"ח מוולוז'ין שכשלומד היטב והדברים מתחזרים על בוריים גם זה נחשב לחידושי תורה, או כמו שכתב ביסוד ושורש העבודה שמי שהוא לאו בר הכי לחדש בתורה - ילמד איזה דבר חדש בתורה שעוד לא ידע ממנו וגם זה ייחשב לו לחידוש.

אחרי קבלת התורה

שמעתי מתלמיד ישיבת חברון שראש הישיבה הגאון רבי יחזקאל סרנא ז"ל היה אומר, אף על פי שגדול חג השבועות למאוד, אנחנו מזלזלים בו. לומדים בלילה וישנים הרבה ביום שלמחרת ואחר כך ממשיכים לישון עד היום הראשון של סליחות... צריכים להשמר מזה כי גם אם למדנו כל הלילה וגם למדנו ביום, אסור לישון עד סליחות, אחר שזכינו לקבלת התורה צריכים להמשיך לאחוז בה בכל הכח ולא להרפות ממנה, כי הפורש ממנה פורש מן החיים.

העוסק בתורה אוחז בחיים

וכפי שביאר היטב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים (שער ד' פל"ג) למה התורה קשורה תמיד בחיים וכמו שלמדנו במשנה באבות "מרבית תורה מרבית חיים", וכן כתוב "עץ חיים היא למחזיקים בה", ונצטט מלשוננו:

"צריך האדם לקבוע בלבו וידמה בדעתו", לשון רבי חיים מוולוז'ין מדוקדק מאוד, כי מערכת האדם בנויה משני כלים, כלי הדעת - מה שאדם חושב בדעתו ושכלו, וכלי התחושה

- הרגשת הלב. הרבה פעמים אדם מבין את הדבר טוב מצד השכל אבל עדיין לא נכנסו הדברים ללבו וזהו חסרון גדול, ולכן הפסוק מזהיר "וידעת היום והשבות אל לבבך", אל תסתפק בידיעה השכלית בלבד, אלא מלבד "וידעת היום" - תקבע את הדברים בלבך - 'והשבות אל לבבך'.

למה הדבר דומה? לבנין רב קומות שפרצה בו שריפה. איש אחד עומד בקומה השבע עשרה כלפתע הוא מריח בעשן, הוא פונה במהירות אל חדר המדרגות ונוכח שהכל שם אפוף באש ועשן, האש מטפסת ולאיש לא נותרת ברירה והוא עולה אל הגג, עוברות דקות ארוכות עד שאנשי הכיבוי וההצלה הבינו שלא יוכלו להגיע אליו עם מנוף מפני גבהו הרב של הבנין. בלית ברירה פרסו יריעות חזקות למרגלות הבנין והנה הם צועקים לו קפוץ! האיש מביט אנה ואנה, מבין בדעתו היטב שאם חייזר יקרים לו הרי שהוא חייב לקפוץ למטה, אבל הוא מרגיש שאיננו מסוגל, כך חולף הזמן עד שהאש פורצת אל הגג ומתקרבת אליו במהירות, או אז נושא האיש את רגליו וקופץ מטה, משום שכאשר האש כבר ליחכה את סביבותיו - גם הלב הרגיש והבין שאין מנוס.

ולכן כותב רבי חיים, "צריך האדם לקבוע בלבו וידמה בדעתו", שני הדברים מוכרחים בכדי להפנים את הלקח והמוסר, ידיעת והבנת השכל ותחושת והרגשת הלב.

וממשיך הנפש החיים: "כי אילו היה טובע בנחל שוטף ורואה לפניו בנהר אילן חזק, ודאי יאמץ כוחו להתאחז ולתדבק עצמו בו בכל כחו ולא ירפה ידיו ממנו אפילו רגע אחד אחר שרק בזה תלוי עתה כל חיותו, מי פתה ולא יבין שאם יתעצל ח"ו אף רגע אחד, וירפה ידיו מלהתאחז בו יטבע תיכף".

כמו כן עסק התורה אשר כשהאדם לומד בתורה, אז בלבד הוא נקרא חי, אז הוא חי את חייו האמיתיים, וכשמזניח ח"ו את לימודו, הוא פשוט מטביע את עצמו במים הזידונים, כאותו אחד שעוזב את האילן וטובע.

ובזה מפרש השל"ה הקדוש (שער האותיות אות תי"ו - תשוקה) את דברי הגמרא בקידושין (דף לב:) שאין צריך לכבד זקן אשמאי משום שמה שכתוב בתורה והדרת פני זקן דורשת הגמרא זקן - זה שקנה חכמה², ופירש רש"י זקן אשמאי - זקן רשע, אמנם התוספות הקשו

יב. ומפורסם ששאלו את הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, מהיכן ידעו חז"ל לדרוש 'זקן' - זה שקנה חכמה, הלא מתיבת זקן לא נלמד אלא 'זה שקנה', אבל לא מפורש מה קנה, אולי קנה חצילים?

והשיב רבי יוסף חיים זוננפלד, הרי כבר למדנו חז"ל במסכת נדרים (דף מא.) "דעת קנית מה חסרת, דעת חסרת מה קנית", נמצא שרק בדעה - דעת התורה, שייך לשון קנין, אבל שאר דברים אינם אלא

דלזה אין צריך פסוק ופשוט הדבר שאין מכבדים רשע, ופירשו שזקן אשמאי הכוונה לזקן בור, עם הארץ, כלומר, שאין צריך לכבד זקן שאיננו עוסק בתורה.

ומפרש השל"ה הקדוש הטעם בכך שבאמת אין מכבדים לזקן עם הארץ, כי חיים אינם חשובים חיים אלא כשהאדם עוסק בתורה ואוחז בה, אם כן קח את אותם הימים המעטים שאותו זקן עם הארץ למד ותצרפם זה לזה - לא יבואו לידך אלא שנים בודדות, אם כן מדוע שייצטרכו לקום לפניו? - הוא אינו זקן אלא תינוק בן חמש.

ומסיים שם הנפש החיים את דבריו "וכמה צריך האדם לתקוע ולקבוע זה הענין הנורא במחשבות לבו בל תמוט, שכל האדם וחיייו הוא רק העת שהוא דבוק בתורה הקדושה, וכשמסלק ופורש עצמו הימנה לעסוק בנויו של זה העולם החשוך, הרי הוא מסור ביד יצרו - ולמה לו חיים", והדברים נוראים.

והשי"ת ברחמיו יזכנו לעשות רצונו כרצונו, ולא תמוש התורה הקדושה מפינו ומפי זרענו וזרע זרעינו עד עולם אמן.

דברים בטלים וחולפים, קנין אמיתי אינו אלא קנין הדעת ולפיכך ברור הדבר שכוונת התורה לכבד מי שקנה חכמה.

ולא די במה שאין לך דבר חשוב יותר מן הדעת, אלא כל הקנינים הם מחוץ לגופו של אדם, אחד שקונה קרקע, אין הקרקע בעצמו אלא מחוץ לו ואינה אלא שייכת לו עכשיו, אבל דעה ותורה האדם קונה בנפשו ממש והם חלק ממנו לעד, ועל כן בזה לבד נופל לשון קנין.

חידו"ת לפרשת נשא

א. בענין השוה הכתוב אשה לאיש

במדבר (ה' ו'): "דבר אל בני ישראל, איש או אשה, כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל בה' ואשמה הנפש ההיא."

קידושין (ל"ה סע"א): "אמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי רבי ישמעאל אמר קרא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה", ופירש רש"י ז"ל: "השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ולאווין עונשין מלקות הן".

ובן גם במסכת פסחים (מ"ג סע"א) פירש רש"י ז"ל: "לכל עונשין מכאן שהנשים חייבות על כל לא תעשה שבתורה שהרי עונשן מלקות", ובמסכת יבמות (פ"ד סע"ב) כתב רש"י ז"ל: "השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים לאו וכרת אבל מצות עשה לא הוי עונש הלכך מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אבל לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא נשים חייבות".

ורבינו הפרי מגדים ז"ל בפתיחה הכוללת (ח"ב אות י"ד) אחר שהביא דברות רש"י ז"ל דלעיל כתב: "משמע מדבריו דלאו שאין בו מעשה פטורות, ועיין רש"י יבמות (פ"ד ב'), וברמב"ם הלכות עבודה זרה (פ"ב ה"ג) לא משמע כן שכתב: "כל מצות לא תעשה שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל יטמא כהן למתים", וכלל כייל ונקיט חוץ מבל תקיף ובל תשחית ובל יטמא ולא הוציא הרמב"ם השאר, ואילו הוה כן [כדברי רש"י שבלאו שאין בו מלקות נשים פטורות] לא הוה שתיק מלפרושיי עכ"ל. ועוד עיין לו בספרו תיבת גמא (פרשת יתרו אות א'), ולגאון בעל פני מבין ז"ל שם בהגהות כלי גמא ע"ש. [ועוד עיין בפרי מגדים אורח"ח (ס"ס ס"ט) עיין שם].

והנה מה שכתב רבינו הפרי מגדים ז"ל להוכיח מדברי הרמב"ם ז"ל דפליג על רש"י ז"ל, מדסתם ושחק ולא פירש, בעניותי יש לי לעיין בזה, דאחר שדברי הרמב"ם ז"ל שם הם דברים המפורשים במשנה ובתלמוד כמו שכתב מרן ז"ל בכסף משנה שם, ואת דברי רב יהודה אמר רב לא הביא הרמב"ם שם, אם כן לכאורה אין להוכיח מידי מהא דסתם הרמב"ם ז"ל ולא פירש, שהרי אין הרמב"ם ז"ל מביא מה שאינו מפורש בתלמוד כמפורסם וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ג אות ג'), ובכל הנסמן בחיבורי תרנן לשוני (דף קע"ו פרק ז') ובשאר חיבורי ע"ש, ולכן נמי לא פירש החילוק שכתב רש"י ז"ל כי הרמב"ם ז"ל לא הזכיר כל עיקר לדברי רב יהודה אמר רב, ועיין.

אבל תמה אני על עצמי אם רבינו הפרי מגדים ז"ל חיפש חולקים על רש"י ז"ל, היה לו להביא מדברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל קידושין (ל"ד א' ד"ה מעקה), דנראה לי בס"ד להוכיח מדבריהם דפליגי על רש"י ז"ל.

הנה עיין שם שהקשו התוספות ז"ל דמאי האי דקאמר התם תלמודא דמצות עשה שלא הזמן גרמא דהיינו מזוזה, מעקה, אבידה ושלוח הקן נשים חייבות, דמה זו ראייה דלעולם נימא

דנשים פטורות ובהני מצוות חייבות משום דכולהו איכא לאו: "ואם כן איך יהיו נשים פטורות אפילו הם מצות עשה שהזמן גרמא והא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה" עכ"ל.

הרי לנו להדיא דסבירא להו לרבנותינו בעלי התוספות ז"ל שנשים חייבות אף בלאוין שאין לוקין עליהן כהנהו לאוין שהזכירו דאין לוקין עליהן כיון שהם לאוין הניתקין לעשה, ומשום דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, הרי לנו מפורש דלא סבירא להו כפירוש רש"י ז"ל ודוק.

ולפלא בעיני שעם שרבנן גאוני בתראי ז"ל האריכו טובא בהא מילתא, עיין בכל המצויין בספר המצויין אבני ציון ח"א (סימן ס"ט דש"ז סע"ב), לא ראיתי כעת למי שהביא דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל הללו שזכרנו בס"ד.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בגליוני הש"ס לקידושין שם שאחר שהביא דברי הפרי מגדים [שדייק דאליבא דרש"י ז"ל נשים פטורות מלאוין שאין לוקין עליהן] סיים וכתב: "כבר מבואר כן בשו"ת תשב"ץ ח"א (סימן ג') ע"ש.

ועיינתי בשו"ת תשב"ץ שם, וראיתי שהרב השואל כתב כן, ואלו דבריו: "הברייתא באה ואמרה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ומכל מקום הני מילי בלאו שיש בו מיתת בית דין או כרת, אבל לאו שאין בו מיתת בית דין או כרת כגון השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך, וכגון לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ שהן לאו שאין בו מעשה, מי יכריחנו לומר שהנשים בכלל אנשים", עיין שם.

ועל זה השיבו הרשב"ץ ז"ל שם: "ומה שהוקשה לך על הברייתא דבבא קמא שלמדה כן מכלל איש או אשה כי יעשו שלא היה לנו ללמוד אלא חייבי מיתות בית דין או כרת, איני יודע למה, שהרי בפרשה ההיא לא הוזכרו חייבי מיתות וכריתות ובכל חטאת האדם כל עבירות שבתורה משתמע, שהרי הכתוב כלל כל העבירות שבתורה בזה, ובכללן יש עונש או בידי אדם או בידי שמים, ובתלמוד (שם) אף על גב דמצרכי קרא לדיני ולמיתות האמורות בתורה אבל לעונשין לא משמע להו לבני תלמודא, דהאי קרא מייית לה כולהו ולא מפקי מנייהו ולא חד ואפילו לאו שאין בו מעשה שהרי כולם חטאת ניהוו" עד כאן דברי הרשב"ץ ז"ל.

הרי מפורש שהרב השואל ז"ל הוא הוא שסבר לחלק כזאת דלא אמרינן השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה דהיינו לאוין שנענשים עליהם כרת ומיתת בית דין רח"ל, אבל הרשב"ץ ז"ל עצמו סתר דבריו ולית ליה הא, וכנ"ל, ובאמת נראה שהרב השואל אחר ריהטת לשון רש"י ז"ל דלעיל נגדר, ולא ידעתי מדוע רבינו הרשב"ץ ז"ל לא התייחס לדברות רש"י ועיין. [וכבר בחיבורי אור משה (סימן ל"ב) כתבנו בענין זה אבל כאן הדברים יותר מבוארים ומושלמים].

* * *

והנני לקבוע כאן עוד חידו"ת אשר כתבתי זה רבות בשנים, והשייכים לדברים האמורים לעיל, וכבר נדפסו בקצרה בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ה (גליון קס"א), ומשם

צולמו הדברים בחיבורי כנסת חיים (דף מ"ב אות ק"ז), וכאן מהדורה בתרא והדברים יותר מתוקנים בס"ד.

הנה מדברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל יוצא דנשים חייבות בלאוין שאין לוקין עליהם (כלאו שאין בו מעשה) ומטעמא דהשוה הכתוב אשה לאיש וכאשר כתב רבינו הפרי מגדים ז"ל ואנחנו הוכחנו בס"ד מדברי התוספות ז"ל דסבירא להו דנשים חייבות בלאו שהניתק לעשה אף שאין לוקין עליו ומטעמא דהשוה הכתוב אשה לאיש וכמשנ"ת, וכן מפורש בדברי הרשב"ץ ז"ל וכו"ל.

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל נדה (י"ד א') כתבו: "ועוד נהי דהאשה לא מיפקדה על פריה ורביה, להשחית זרע הוקשו לאיש לכל עונשין שבתורה" וכו'.

וראיתי לאחד המיוחד מרבותינו גאוני בתראי נ"ע, מר ניהו רבה הגאון רבי חיים סופר ז"ל בספרו המופלא שו"ת מחנה חיים ח"א (סימן נ"ג ד"ה ודע דפ"ז סע"א) שכתב: "ודע שיש לי צ"ע על דברי התוספות (דנדה דלעיל), דילמא דוקא בעונשין של בית דין השוה אשה לאיש, אבל בחייבי מיתה בידי שמים אינו משהו אשה לאיש, ועונש של מוציא ז"ל הוא מיתה בידי שמים, והרב מגדל עוז על הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה ספ"ג הי"ז) כתב וזו לשונו: "קבלת אמת בידנו כי העונשים הם המלקות והכריתות ומיתות בית דין כדקיימא לן השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה, והן אזהרות שיש בהם עונשים, אבל הקרבן מצות עשה היא ולא השוה הכתוב בהן אשה לאיש שהרי היא פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא", עד כאן לשון הזהב ע"ש, ויען שהוא דבר חדש רמזתי לו מרגלית הנ"ל, וצע"ג", עד כאן לשון צדיק ז"ל.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בענייני יש לי להעיר, חדא דהאי מרגליתא חדתא כבר היתה לעולמים, שהרי ריהטת לשון רש"י ז"ל בכל הנך תלת דוכתי הנזכרים לעיל מראה כן דבכל לאוין דאין עונש עליהם לא שוו נשים לאנשים, אלא שכבר הבאנו דברים מרבותינו הראשונים ז"ל פליגי אהא, ומכללם רבותינו בעלי התוספות דקידושין, ואם כן שפיר יש לומר דהתוספות דמסכת נדה לטעמייהו אזלי דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין, היינו אפילו כשאין עונש ממש כלאו שניתק לעשה או לאו שאין בו מעשה, וכדאסברה ניהלן רבינו הרשב"ץ ז"ל וכו"ל, ונתייבשה טענת הגאון מחנה חיים ז"ל.

ותו מה שהוסיף לחדש במחנה חיים שם דהשוה הכתוב אשה לאיש אמרינן רק בעונשי בית דין, אבל לא אמרינן כן במיתה בידי שמים, ונסתייע מדברי המגדל עוז, ובענייני איני מבין היטב, וממקום שבאת, שהרי המגדל עוז כתב להדיא דאף בעונשי כריתות אמרינן השוה הכתוב אשה לאיש, ולפי זה לא מיבעיא לאומרים דמיתה בידי שמים חמירה מכרת ועיין בזה בחיבורי כנסת חיים (סימן ק"לב דף מ"ט) ונתבאר היטב במקומו בס"ד, אלא אף לאומרים דכרת חמיר (וכן האמת עיין בחיבורי כנסת חיים שם), אם כן מבואר דאף בעונשים דלאו דבית דין נינהו השוה הכתוב אשה לאיש, ומינה נמי למיתה בידי שמים דמאי שנא, ועיין. [ולא ידעתי מדוע במחנה חיים שם לא הזכיר כלל דברי רבותינו הראשונים והאחרונים בזה, וכמבואר בדברינו כאן].

ודע דסיום דברי הרב מגדל עוז: "אבל הקרבן מצות עשה היא ולא השוה הכתוב בהן אשה לאיש שהרי היא פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא", וכו"ל.

ובעניינתי לא זכיתי להבין כלל, דמה הלשון אומרת דקרבן הוי מצות עשה שהזמן גרמא, וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מעשה הקרבנות (פ"ג ה"ב): "אחד האנשים ואחד נשים או עבדים מביאין כל הקרבנות", וכתב מרן ז"ל בכסף משנה שם: "אחד אנשים ואחד נשים וכו' זה פשוט שהכתוב השווה אשה לאיש לכל דינים שבתורה", וחד מן תקיפי קמאי רבינו שמואל ז"ל בביאורו לספרא הנדפס מחדש כתב יד (דקנ"ז ע"א) כה כתב: "בני ישראל מביאין חטאת ואין הגויים מביאין חטאת, פירוש אבל בנות ישראל ליכא למעוטי כלל, שהרי הוקשו לכל עונשין שבתורה דכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם", ודוק היטב כי קצרתי הרבה.

ונוכרתי בס"ד דכבר בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ב דקי"ד ע"ב) עסקנו בהאי מילתא אם אמרינן השווה הכתוב אשה לאיש בלאוין שאין לוקין עליהם, ובמהדורא בתרא לשם הארכנו והבאנו בס"ד דרבנן בתראי האריכו בזה עיין בספר לימודי ה' (לימוד מ"ט ולימוד ג'), והגהות מצפה איתן סנהדרין (ס"ו א'), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא (ח"ד ס"ס קי"א), ובמנחת חינוך (מצוה ח'), ושו"ת עמודי אור (סימן ט'), ושו"ת זכר יהוסף (סימן ס"ט סוף אות ה'), ושו"ת בית יצחק יו"ד (סימן ו') ובמפתחות לשם וסימן פ"ה), ולגאון נצי"ב ז"ל בביאורו לספרי (פרשת נשא פסקא ב' די"ב סע"ב ואילך), ורבינו הגאון חח"מ ז"ל בספרו שדי חמד (מערכת ה' כלל קכ"ט) ושם בפאת השדי (כלל כ"א) האריך הרבה בזה וקדם והעיר בכמה פרטים והביא שכבר העירו מדברי התוספות דקידושין ע"ש.

ובימים אלו בא לידי ספר הנכבד אבני ציון וראיתי לו שם (ח"א סימן ס"ט דש"ז ע"ב) מה שכתב בזה והביא שכבר חד גדולי קמאי הרשב"ץ ז"ל בספרו שו"ת תשב"ץ (ח"א סימן ג') חקר בזה וע"ש, וכבר קדמו בגליוני הש"ס קידושין (ל"ה א'), ועיין גם בספר יד חיים על ספר אור החיים הקדוש (קונטרס קוי אור אות ל' דף תי"ד), ע"ש.

ובעת לא איסתייעא מילתא לעיין בכל דברות קדשם של גאוני בתראי ז"ל ואתה תחזה, ועוד יתבאר בעזר האל ב"ה. [ועיין בדברינו כאן לעיל בראש הסימן, ולקמן בחיבורי הנכחי (במדבר ל' ג') וצרף לכאן].

מילואים

מה שכתבתי שם בענין קרבנות אם הוי מצות עשה שהזמן גרמא מצאתי עוד בזה ברשימותי, והנני להביא ולקבוע הדברים כאן.

בספר מצוות ה' (פרשת ראה מצוה תל"ט) כתב להביא כל קרנות חובה שנאמר והבאתם שמה ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות.

והגאון מהר"ם שיק ז"ל בספרו על תרי"ג מצוות (שם) העיר מדוע נשים חייבות בזה והא הוי מצות עשה שהזמן גרמא וכו' עיין שם.

ומצאתי בס"ד בקובץ התורני היקר "כרם שלמה" דבאבוב (גליון קל"ט דף כ"א) שהגאון רבי פינחס שטיין ז"ל אבד"ק מיקלאש ז"ל, בתשובה משנת תרכ"ו אל עמיתו הגאון מהר"ם שיק ז"ל תירץ לו קושייתו הנ"ל, והוא על פי דברי רש"י ז"ל בקידושין (כ"ט א') שכתב: "מצות עשה

שהזמן גרמא שהזמן גורם לה שתבוא", ופירש הגאון הנ"ל שהכוונה דלא מיקרי מצות עשה שהזמן גרמא אלא היכן שהחייב בא מסיבת הזמן והיא הגורמת שתבוא המצוה עם הזמן, וכגון ט"ו בניסן מביא חיוב מצות על כל ישראל, וכן ט"ו בתשרי מביא חיוב דסוכה ולולב, וכן ציצית ותפילין למאן דאמר שאינן נוהגות כלילה, אבל כשהאדם גם כן עשה סיבה כדי שתחול המצוה באותו הזמן, לזה לא יקרא מצות עשה שהזמן גרמא, ולכן מילה ופדיון הבן לא מיקרו מצות עשה שהזמן גרמא, דאילו לא היה לו בן לא היתה סיבה שהמצוה תחול עליו.

ובזה מיושבת קושית רבותינו התוספות והראשונים ז"ל בקידושין (כ"ט א') גבי מילה מדוע צריך קרא דאותו ולא אותה, וכן מה שהקשו התוספות (שם ל"ו א' ד"ה הקבלות) למה לי קרא דנשים פטורות מסמיכה והגשה ותנופה, ולהאמור לא קשיא שהקרבת מובא על ידי נדרו וכדומה ולא עלי ידי הזמן בעצמו, ולכן לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא.

והשתא דאתינן להכי אף מצוה דהבאת נדרים וקרבת חובה ברגל שפגע בו, נמי באה אביזרא דמעשה עצמו, ולא הזמן הביא את המצוה הנ"ל בלי הקדמת נדרו ואיחור ההבאה ואין זה מצות עשה שהזמן גרמא עכ"ל. ודפח"ח.

ומעלת ידידי העורך הרה"ג רבי שמריהו ציטרינבויס שליט"א שם ציין שכחילוק הנ"ל הובא גם בספר שדי חמד (מערכת מ' סוף כלל קל"ו ד"ה והשגתי), ועיין בספר חלקת יואב כרך ב' בהגהות על ספר מנחת חינוך (מצוה קס"ט ריש עמוד קמ"ו) עיין שם. עכ"ל.

ועוד ראיתי בקובץ "כרם שלמה" (גליון קנ"ג דס"ג אות י') שחכם אחד נר"ו כה כתב: "בספר מצות ה' (מצוה תל"ט) כתב דקרבת חובה נוהגים בזכרים ובנקבות והקשה הגאון מהר"ם שיק ז"ל והרי הוי מצות עשה שהזמן גרמא, ומדוע נשים חייבות.

ויש ליישב דבספר מעיין החכמה על תרי"ג מצוות (פרשת ואתחנן מצוה קפ"ג ד"ה ואמרתי לפרש) כתב לחדש דבקדשים נשים חייבות אף במצות עשה שהזמן גרמא, שהרי כל הסיבה שנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, הוא מדאיתקש כל התורה לתפילין, ותפילין איתקש לתלמוד תורה, ונשים פטורות מתלמוד תורה, וכמבואר כל זה במסכת קידושין (ל"ה א') עיין שם.

ובמסכת זבחים (מ"ט ב') אמרו דבקדשים אין למדים למד מהלמד, דהיינו דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, על כן בקדשים נשים חייבות אך במצות עשה שהזמן גרמא, ואתי שפיר מה שנשים חייבות בקרבת חובה, ועיין שו"ת חזון נחום (סימן מ"ח אות י"ב) עכ"ל דפח"ח.

ובנוף הענין דמצוות עשה שהזמן גרמא בקדשים נשים חייבות עיין בארוכה שו"ת אבני ציון ח"א (דמ"ט ע"א), ועוד שם ח"ג (דפ"ז ע"ב ואילך, ודצ"א ע"ב, ודרכ"ב ע"ב), וכתבנו במקומו בס"ד ואכמ"ל.

ב. בענין מעם אשת כהן שנאנסה אמורה

במדבר (ה' י"ג): "ועד אין בה והיא לא נתפשה", ופירש רש"י ז"ל: "והיא לא נתפשה נאנסה כמו נתפשה ושכב עמה".

יבמות (נ"ו ב'): "אמר רבא אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה אף משום זונה".

ופירש רש"י ז"ל: "בעלה לוקה עליה משום זונה, דכתיב זונה לא יקחו, וסתם זונה היינו מנאפת תחת בעלה שטעתה מאחר בעלה לזרים, וזו אף על גב דנאנסה גבי כהן לא פליג רחמנא בין אונס לבין רצון, כדגמרינן מוהיא לא נתפסה דהיא מייעוטא הוא משמע, דאשת ישראל הוא דיש חילוק בין נתפשה ללא נתפשה, אבל באשת כהן אין חילוק".

ועל דברי רבא אלו מתיב התם רבי זירא: "והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת, ויש לך אחרת אף על פי שנתפשה אסורה ואיזו זו אשת כהן, ולא הבא מכלל עשה עשה, אמר רבה הכל היו בכל זונה וכשפרט לך הכתוב גבי אשת ישראל והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת מכלל דאשת כהן כדקיימא קיימא". **ופירש** רש"י: "הכל היו בכלל זונה, כל הנבעלות תחת בעליהן בין באונס בין ברצון בכלל זונה לא יקחו הן שהרי כולם נבעלו בעילת זנות, והוציא לך הכתוב אשת ישראל אנוסה מן הכלל, אבל אשת כהן כדקיימא קיימא".

ובן פירש רש"י ז"ל דממיעוטא ד"והיא" ילפינן לה דאשת ישראל באונס שריא בכתובות (נ"א א'), וסוטה (ו' א', וכ"ו א'), ועד עיין לרש"י ז"ל בחגיגה (י' א'), וכתובות (ג' א', וט' א'), ויבמות (ל"ג ב', ול"ה א', ופ"ה ב', וצ"ד ב', וצ"ה א') ע"ש.

וראיתי לגאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל ספרו נחל קדומים (פרשת בשלח אות י"ג) שכה כתב: "אנוסה אסורה לכהן, אפשר דהטעם דילמא בסוף מתרצית, וזה בישראל מותרת כל שתחילתה באונס דיצרה אלבשה וכמו שאמר רבא בכתובות (נ"א ב'), אבל באשת כהן הוא פגם ומשום הכי אסורה לכהן" עכ"ל.

ובעניותי לא ידעתי מדוע נזקק לטעם זה אחר דמקראי ילפינן לה הא דאשת כהן אסורה והא דאשת ישראל שריא, וכמבואר לעיל, וי"ל.

ג. בענין ותמעול מעל פרט לשונגת

כ"ט טבת תש"נ.

במדבר (ה' כ"ז): "והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה ובאו בה המים וגו'". **וכתב** הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות סוטה (פ"ג הכ"ד): "ותמעול מעל באישה פרט לשונגת", ועיין למרן ז"ל בכסף משנה שם שכתב: "אשה שזינתה באונס או בשגגה וכו' בירושלמי סוטה (פרק ארוסה ה"ד ופרק כשם ה"א) עכ"ל", וראיתי בשו"ת ברית יעקב אבן העזר (סימן פ"ט סד"ה ועוד דקכ"ב ע"ב) שהביא בשתיקה דברי מרן ז"ל הללו ועיין מה שכתב בזה.

אבל יש להבין הדברים כי שם בירושלמי בסוטה לא נזכר ענין זה כלל עיין שם, ואכן ראיתי לגאון חיד"א ז"ל בחיים שאל (שם ד"ה מעתה) שכתב: "מרן ז"ל הורה לירושלמי והרב משנה למלך כתב דהוא תלמוד ערוך בסוטה (דף ל"ב) וכו', ומכל מקום כעת לא ראיתי בבלי ובירושלמי הך דרשה דכתב הרמב"ם ז"ל, ותמעול מעל באישה פרט לשונגת ע"ש.

ויש להעיר שעם שאכן נכון הדבר שלא נמצאת דרשה זו בתלמודים לא בבלי ולא בירושלמי, מכל מקום עין קדשו של הרמב"ם ז"ל שלטה וראתה הדבר בספרי זוטא (פרשת נשא פ"ה פכ"ז) דהכי תניא התם להדיא: "ותמעול מעל באישה פרט לשוגגת", וכמו שכתב בפירוש אמבוהא דספרי שם, וכן כתב בספר קרית מלך על הרמב"ם שם.

אבל ראיתי בספרי זוטא הוצאת רחש"ה (שם דף רל"ז) שכתב: "ותמעול מעל באישה פרט לשוגגת, גם זה נראה דאינו מהספרי זוטא, רק לשון הרמב"ם בהלכות סוטה".

וביאור הדברים ידוע הוא כי מדרש ספרי זוטא שהיה לפני רבותינו הראשונים כמלאכים לא בא לידנו ורק בדור האחרון ניסו לבנותו מחדש על פי ציטוטים ומאמרים שהביא רבי שמעון מפרנקפורט ז"ל בילקוט שמעוני במדבר, ורבי דוד העדני ז"ל במדרש הגדול במדבר, שלהם היה מדרש ספרי זוטא בשלמותו, אבל יש מאמרים במדרש הגדול שהם העתקת דברי הרמב"ם ולא שהעתיק מספרי זוטא, וכגון כאן, ודוק.

ובעין זאת כתב הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א בסוף ספר קרית מלך על מדרש תנאים לספר דברים: "ציינתי גם למדרש תנאים, אף שאין לסמוך עליו כיון שהעתיקו ממדרש הגדול, ובעל מדרש הגדול העתיק דברי רבינו הרמב"ם וכו', ומכל מקום יש ברייתות שניכר שהם ברייתות [מדברות רז"ל] ואינן מלשון הרמב"ם" ודוק.

ד. בענין שריפת שערות

ט"ו מר חשון תשמ"ג.

במדבר (י' י"ח): "וגלח הנזיר פתח אהל מועד את ראש נזרו ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים".

נדה (י"ז א'): "תנו רבנן שלשה דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע". ופירש רש"י ז"ל: "חסיד עדיף מצדיק דכשקוברם איכא למיחש דהדר מיגלו".

ורבותינו ובעלי התוספות שם כתבו: "שורפן חסיד דליכא למיחש שמא יתגלו, ובערוך (ערך שלש) פירש ששריפת צפורן וכן כל דבר הבא מן האדם מזקת לאדם כדאמר בשבת (ע"ה ב') גבי דם נדה אידי דחלשא לא מצנעא לשונרא, ולכן הוא חסיד שמחמיר לשורפן אף על גב שמזיק לו". וכן הוא בתוספות הרא"ש שם ע"ש.

ובספר אור זרוע (הלכות נדה סימן שס"ג אות י"ב ד"נ ע"ב) כתב: "מפרש רשב"ם שורפן עדיף מקוברן דאיכא למיחש דהדרי ומיגלו, ובירושלמי מפרש דשורפו עדיף משום דמכחיש גופו בכך ששורף צפרניו" עכ"ל.

חנה הביא לנו שכמו רש"י ז"ל פירש נכדו רשב"ם ז"ל, אבל נראה בעיני דטעות סופר יש בדברי האור זרוע ובמקום רשב"ם צריך לומר רש"י, דמלבד דהלשון שהביא הוא לשון רש"י כמו שיראה הוואה, עוד בה דאינו מסתבר דיביא דברי הנכד ודברי הסבא לא יביא, ובפרט שרבינו

האור זרוע ז"ל היה דבוק ואדוק במשנת רש"י ז"ל וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' אות ב' דף רכ"ה) ושם הראינו שרבינו האור זרוע ז"ל אדוק ודבוק בגירסאות ופירושי רש"י ז"ל עיין שם בארוכה, ועיין גם בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן כ"ה ד"ה אמר) ודוק.

ועוד הוסיף לנו האור זרוע שבירושלמי איתא דהשורפו עדיף משום דמכחיש בגופו בכך ששורף צפרניו, וזה כפירוש בעל הערוך, אלא שזה דבר חדש שכבר רבנן בירושלמי פירשו כן, והנה שום אחר משאר רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל לא הזכיר שכבר כן מבואר בירושלמי, לא הערוך ולא התוספות ולא הרא"ש ולא רבנן קמאי דלקמן, ובאמת בירושלמי שלפנינו לא נזכר מאומה מענין זה, ואף דבעלמא ידוע שהירושלמי שהיה לפני רבותינו הראשונים היה שלם יותר מאשר הירושלמי שלפנינו, ובירושלמי דילן רבו החסרונות וההשמטות למאד, ועיין מה שכתבו בזה הגאון חיד"א ז"ל בספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן ח' סד"ה ונומתי, וסימן כ"ה ד"ה ואני, וסימן ל"ה ד"ה וראיתי לרשב"א), והגאון מהר"צ חיות ז"ל בהגהותיו למסכת ברכות (ט"ו ב') ולמגילה (י"ב ב'), ובספרו אמרי בינה (סימן ב'), והגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עתים לבינה על ספר העתים (דף י"ט אות צ"ז), ובמבוא לספר שם (דף כ' הערה ד"ה צד נ"ט), והגאון האדמו"ר ממנוקאטש ז"ל בספר נמוקי אורח חיים (סימן נ"ח סק"ג), ובספר ברכת אהרן על מסכת ברכות (מאמר רצ"א), ושדי חמד (מערכת מ' כלל קכ"א), ותורה תמימה אסתר (פרק א' אות ק"א וק"ב), ועיין בחיבורי כנסת חיים (סימן ב' אות קצ"א דף פ"ח), ובחיבורי נר יהודה (סימן י' אות ד' דף קפ"ד), ובשאר חיבורי, ונתבאר בכללי הירושלמי דילן בס"ד.

מכל מקום כאן אינו נראה לי לומר שהיה כן בירושלמי שלפני האור זרוע ולא היה בירושלמי שלפני שאר רבותינו הראשונים ז"ל, ועוד יש לעיין בהאי מילתא.

ומצאתי בתוספות תלמיד רבינו יחיאל מפריז ז"ל למועד קטן (י"א א'): "קוברן צדיק שמצדיק דרכיו לעשות כדין וכשורה, שורפן חסיד שעושה לפניו משורת הדין, ויותר הוא מצדיק מפני שהוא צריך לטרוח לחזר אחר האש, ועוד שיש קצת ריח רע בשריפתו, ועוד שיש חלישות הדעת כשהוא מבעיר מן העולם דבר הגדל בגופו כדאמר בשבת (ע"ה ב') גבי דם נדה דלא ליאכליה לשונא דחלשה דעתה. ורש"י פירש במסכת נדה דלהכי עדיף שורפן דלא סגי בקוברן שמא יתגלו, וכן נמי פירש הרב רבי יוסף כאן, ולא נהירא דכי נמי יתגלו אינם מזיקין דהא מסקינן בסמוך דכיון דאישתנו אישתנו" עכ"ל.

ומדבריו נראה דכששורף דבר הבא מגופו אין ממש נחלש גופו אלא רק אנינא דעתיה וחלשה דעתיה, ולכאורה זה אינו כדברי שאר רבותינו הראשונים בנדה שפירשו שגופו ממש נחלש, וגם הראיה שהביא מההיא דשבת יש לעיין בה כי לפנינו בשבת שם מבואר דחלש "גופיה" ולא רק דחלש "דעתיה" ועיין רש"י שבת שם.

גם מה שטען נגד פירוש רש"י ורבינו יוסף, איני מבין היטב דהא דאמרו הואיל ואישתנו אישתנו היינו שנעקרו וזו הצפרניים ממקום שנפלו למקום אחר, וכאשר כתוב בפירוש רש"י האמיתי למועד קטן שם: "כיון דאישתני אישתני, שגררן ממקומן למקום אחר אישתני ושוב אין מזיקין", וכן פירש בפירוש שלפנינו המיוחס לרש"י: "כיון דאישתני מההוא דוכתא דהוּו מעיקרא אישתני

ולא מזקי", אבל כאשר קוברן לצפרניים דהיינו מכסה אותן בעפר וכיוצא בזה, ואחר כך מסלק הכסוי ומגלן שוב מדוע יקרא זה כיון דאישתנו אישתנו, ועיין בכל זה.

ובחיבורי יד סופר ח"א (סימן נ"ט) שהבאתי דברי רבינו הפרי חדש ז"ל יו"ד (סימן קט"ז סק"ט דרנ"ב סע"א) שכתב: "ומכל מקום מסתברא לן דהני מילי כי כניס להו מדוכתא קמא דנפלי ביה ממילא, אבל אי כניש להו בחד דוכתא אדעתא דלכדורניהו בתר הכי בההוא דוכתא דקמבדר להו הוה ליה דוכתיה קמא ותמן מזקי, והכי מוכח במועד קטן (י"ח א') ע"ש. ועיין בספר כרם שלמה האאס. וראיתי שהגאון חיד"א ז"ל שם במחזיק ברכה (אות ז') הביא דברי הפרי חדש ונשא ונתן בזה.

והגאון המובהק "גדול האחרונים" (כמובא בחיבורי ברית יעקב דכ"ה ע"א) רבי יעקב ריישר ז"ל בעל שבות יעקב בספרו "עיון יעקב" על העין יעקב נדה שם כה כתב: "שורפן חסיד עיין בתוספות, ובאמת שערות אדם יוכיחו שאין מקפידים עליהן לשורפן או לגונזן".

וראיתי לגאון עוזינו רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי (נדה שם דקס"ט ע"א) שהביא דברי העיון יעקב והעיר עליו: "והוא חידוש איך נעלם מעיני העיון יעקב דלא יתכן לשרוף השערות אלא צריך דוקא לגנזן כי כנודע זו סיבה שיקבור את בניו (ב"מ) עיין בספר יד נאמן (ד"ד ע"א) עכ"ל.

והנה ספר יד נאמן לא ראיתי מימי, ולפיכך לא אדע מה כתב שם, אבל אי משום הא לא איריא, ואטו גברא אנברא קא רמית, וכי קשיא על הגאון הגדול בעל שבות יעקב ז"ל מדברי רב אחרון ומה זו קושיא, וכי דברי היד נאמן תלמוד ערוך או דברות רז"ל הם שנקשה מהם על מי שאינו סובר כן אתמהא, ובפשיטות יש לומר דהשבות יעקב לא שמיע ליה הא דהיד נאמן.

ולכאורה היה לו לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל להעיר ממקרא מלא דנזיר דלעיל "וגלח הנזיר את ראש נזרו ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש", וכנ"ל.

ותו ממקרא דספר יחזקאל (פרק ה'): "ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער הגלבים והעברת על ראשך וזקנך ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם שליש באור תבעיר בתוך העיר וגו' ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיק, ומהם תקח עוד והשלכת אותם אל תוך האש ושרפת אותם באש", הרי שיחזקאל הנביא שרף השערות, ותקשי לך כנ"ל.

ובעל כרחין צריך לומר דשאני נזיר ושאני נביא שכך נצטוו מפי העליון ית"ש וכך מצוותם, וכל כי האי לית לן בה ואדרבה שומר מצוה לא ידע דבר רע ודוק.

ודע דראיתי באיזה דפוסים שנדפסה הגהה בתוך דברי רש"י ליחזקאל שם בזו הלשון: "וצרת אותם מכאן רמז שכל המספר שער לא יזרוק אותם אלא יגנוז שכל מה שנאמר במקראות האלו לרעה הוא, סוד מישרים".

וספר זה לא ידעתי מהו, על כל פנים מצינו חבר לדברי הרב יד נאמן שלא ישרוף השערות שהרי כל האמור שם ביחזקאל לרעה הוא ודוק. [ואפשר דהיינו טעמא שהגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל לא הזכיר דברי הגהה רש"י הלזו, כי בדפוסים שלפניו לא היה דבר זה ודוק].

אבל אי קשיא הא קשיא לי שהמעייין בדברי הגאון עיון יעקב יראה דהוא מיירי בשערות הראש שאותם אין מקפידין שלא לשרפן, ואילו אזהרת הרב יד נאמן היתה על שערות הזקן.

ואמינא לה מדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עצמו שבספרו כף החיים (סימן כ"ז אות י"ג) כה כתב: "לסרוק שערות הזקן הוא טוב לכבוד שבת קדש וכו', ויזהר שהשערות הנושרים מהסריקה שלא ישליך אותם לאור דגורם לו לקבור את בניו כמו שכתב הרב יד נאמן (די"ד ע"א), אבל צפרנים אדרבה צריך להשליכם לאור או לבית הכסא, והזורקן נקרא רשע כנודע מדברי חז"ל", וכן הביא הדברים הגאון רבי אליהו מני ז"ל בספרו זכרונות אליהו יו"ד (מערכת ז' אות א' דף י"ט ע"ש).

הרי מפורש יוצא שכל האזהרה ששמענו שאין לשרוף שערות, אינה אלא בשערות הזקן שאותם לא ישרוף באש, אבל בשערות הראש לית לן בה, וממילא עלו יפה דברי הגאון עיון יעקב בדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל צ"ע.

ומינה עוד צריך אני להבין דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו רוח חיים או"ח (סימן רס"א אות ב') שכה כתב שם: "כתב במור וקציעה בימות החורף צריך כל אדם למעט בגילוח שערות הראש וכו' ע"ש, על כל פנים אזהרה שמענו מרז"ל שלא יתן שום שיער משערו על האש לשרוף כי גורם לקבור את בניו ב"מ, ורבים נותנין שערות זקנם הנתלשים בתוך הספר, וגם זו לא נכון הדבר אלא ישליכם למקום מוצנע".

וגם כאן נראה שהבין הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שאזהרה זו נאמרה בשערות "הראש", ויש להבין כי במקור הדברים לא נאמר כן אלא רק בשערות "הזקן", וצ"ע.

ועוד יש להעיר דמריהטת הלשון ברוח חיים שם משמע כאילו אזהרה זו מקורה בדברי רבותינו ז"ל בתלמודים ובמדרשים, ולא היא, ואינה אלא דברי הרב יד נאמן (נדפס תקס"ד), שהיה מרבנן בתראי חכמי עיר התורה שאלוניקי, ומי יודע מהיכן יצאו הדברים ומי בעל הדברים ואקצר. [ומה שכתב על נתינת שער זקנו בספרים, עיין דברות שארי הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל בספרו שלו שו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו), ושו"ת בית ישראל עדלין (י"ד סימן קל"ז), ובספר עלי תמר, ועיין בציונים שבחיבורי תוספת חיים (סימן מ"ח דף ל"ה) ע"ש].

ובהא דכתבנו שכל האזהרה שלא ישרוף שערות לא אמרוה אלא רק בשערות הזקן, אתי שפיר נמי מה שהערנו ממקרא דנזיר בלא להזדקק לתירוצינו דלעיל, ששם הרי היה שורף רק שערות ראשו ולא היה שורף שער זקנו וכמפורש במקרא, אלא שגבי יחזקאל הנביא שמפורש בפסוק ששרף גם שער זקנו, עדיין זקוקים אנחנו לתירוצינו הראשון דהתם שאני שכך נצטוה מפי הגבורה ודוק.

ובאמת המעייין היטב בלשון המובא בספר כף החיים שם יראה שכל האזהרה שלא ישרוף שערות אינה אלא דוקא שערות הנושרות מזקנו בעת שסורקן ואותן אסור לשרוף, אבל אם לא סרק שערותיו אלא גלחן, זו לא שמענו, ודוק.

ופשיטא אצלי דאין לומר ומי לימא לן דשאני הא מהא, ומה לי כשסורקן ומה לי כשמגלחן, דלא היא דכבר ידוע שבכל הענינים הסגוליים אין לך בו אלא רק חידושו ואין אתה

רשאי להוסיף עליהם מדעתך מאומה ובעינן קרא כדכתיב וכוזה ראה וקדש, ואם בעל השמועה הרב יד נאמן אמר דאין לשרוף שערות הזקן הנושרות בעת הסריקה, אין לך בו אלא חידושו ותו לא, ואם כנים אנחנו בזה מצינו תירוץ נוסף למעשה הנביא יחזקאל ע"ה, דהתם הרי "גלחם" וכוזה לא שמענו אזהרה ודוק. [ובענין סריקת הזקן, עיין מה שהבאנו בחיבורי תוספת חיים שם].

ובהיותי בזה ראיתי למר בריה דהגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל הוא הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"ג (י"ד סימן קט"ז אות כ"ג) שכתב: "אין לשרוף שערות הזקן שהוא קשה לקבורת בנים כן כתב הרב יד נאמן (ד"ד ע"א) משם המקובלים, ועיין מה שכתב אאמור"ר בספר עיני כל חי דף מ"ה ע"א ודף קס"ט ע"א" עכ"ל.

ומפורש כדכתיבנא שכל האזהרה שלא ישרוף שערותיו אינה אלא בשערות הזקן אבל בשערות הראש, לית לן בה ושרי, ועיין למו"ז הגו"ל בכף החיים יו"ד (סימן קט"ז אות קמ"ה) ודוק. [ובדברי היפה ללב מבואר דלית ליה מה שכתבנו שהאזהרה רק במסרק ולא במגלח].

והנה מה שציין ביפה ללב לעיני כל חי דקס"ט ע"א הם הם הדברים שהבאתי לעיל מעיני כל חי לנדה, וק"ק שלא העיר ביפה ללב על דברי אביו שלפי האמור דבריו שם צ"ע, שהרי בדוכתין סגיאין עשה כן שתמה על דברי אביו להדיא ולדוגמא אביא דומה בדומה ממש ששם ביפה ללב (דק"ט ע"ג) בענין אחר דחה קושיית אביו על העיון יעקב, והוא כנודן דידן ממש ודוק.

ועיינתי בדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בעיני כל חי דף מ"ה ע"א והם חידושו לנזיר (מ"ה ב) שאמרו שם הנזיר משלח ושוורף שערות ראשו תחת הדוד, והעיר עלה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל: "ויש להתבונן שהרי השורף שערותיו קובר את בניו ב"מ ואיך התורה אמרה ונתן על האש, ואולי להורות דשומר מצוה לא ידע דבר רע" עכ"ל.

ובאן הרגיש הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל מקרא דנזיר ותיריך דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכדכתיבנא אנא בס"ד בתירוץ הראשון, אבל לפי האמור שהסכנה רק בשורף שערות זקנו מעיקרא אין כאן קושיא, והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל אזיל לטעמיה שאזהרה זו גם בשער הראש נאמרה, וכבר כתבנו דזו לא שמענו ודוק.

והאידנא בא לידי ספר רפואה וחיים מהגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל וראיתי לו שם (פרק י"ב אות ר"ל) שכתב: "שערות של אדם טוב שלא יזרקם אלא יגנום ומכל שכן שלא ישליך אותם לאור עיין רש"י ז"ל יחזקאל (פרק ה') עכ"ל.

הרי דכל רז לא אניס ליה זיע"א וכבר שלטו עיני קדשו בדברי ההגה שברש"י, וק"ק שלא ציין כאן נמי לדברי היד נאמן שהביא בשאר חיבוריו.

ועיין בזה גם בספר אוצר י"ד החיים (סימן תתשמ"ו) ושם הוסיף שראה בספר הכלבו שהטעם של יזרוק הצפרניים והשערות משום שיש אנשים שיש להם חולי השחפת רח"ל ויש סכנה לדורס על שערותיהם וצפרניהם ע"ש.

ולפי שעה לא מצאתי בספר כלבו מה שהביא בשמו ורק ראיתי שם בכלבו (סימן פ"ז) שכה כתב: "ונוטל ידיו אחר נטילת הצפרנים מפני הארס, וקובר הצפרנים כדאמרינן שלשה דברים

נאמרו בצפרנים צדיק גונזן חסיד שורפן רשע זורקן". [ויש להבין מהו "מפני הארס" שבצפרנים, ועיין רש"י חולין (מ"ב א' ונ"ב ב') וצ"ב].

ומפורש להדיא בדבר הכל בו שנוטל ידיו במים אחר שחתך הצפרנים "מפני הארס", אבל לא שקובר הצפרנים מפני הארס, ועל שערות בכלל לא דיבר שם, וגם ענין השחפת רח"ל שכתב לא נזכר בכלבו וצ"ע. ועיין מהרש"א נדה שם ואכמ"ל.

ה. בענין אם יש מצוה על הישראל להתברך

במדבר (ו' כ"ג): "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם".

הנה נודע בשערים המצויינים בהלכה דברות קדשו של רבינו אליעזר אזיקרי ז"ל בעל ספר חרדים (פ"ד אות י"ח) דכשם שיש מצוה על הכהן לברך את ישראל, כך יש מצוה על הישראל להתברך, והביא דבריו הרב בעל ההפלאה כתובות (כ"ד ב') ובספרו פנים יפות עה"ת (פרשת נשא בפסוק דבר אל אהרן) ע"ש.

וגאונים בתראי ז"ל העירו דלעומת זה דעת הריטב"א ז"ל בחידושיו למסכת סוכה (ל"א ב' ד"ה מאי לאו) דליכא חיובא על הישראל להתברך ומצוה דכהן הוא ע"ש. והדברים ארוכים בדברות גאוני בתראי ז"ל ואם באנו לציין אין אנו מספיקים, ולדוגמא עיין שו"ת חתם סופר (או"ח סימן כ"ב וסימן קס"ז), ושם כתב שדעת רוב הפוסקים דאין מצוה על הישראל להתברך, ובדרשות החתם סופר ח"ג (דף ק"ב בד"ה והנה) ע"ש, והגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בספרו שו"ת יהודה יעלה או"ח (סימן מ"ו) האריך בביור ענין זה, ועיין בהסכמת הגאון מהרי"ש נתנון ז"ל בעל שואל ומשיב לספר שם, ובמנחת חינוך (מצוה שע"ח), ושערי תשובה על אורח חיים (ר"ס קכ"ח) ושם בספר מגן גבורים (בשה"ג ועיין לקמן), ובביאור הגר"פ פריא על ספר המצוות דרס"ג ז"ל (עשה ט"ז דקכ"ח ע"א ואילך) ועוד לו שם (עשה קנ"ה דף שצ"ג), ולגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בקונטרס משיב צדק (אות נ"ו ואילך), ולגאון מהרש"ם בדעת תורה או"ח (ר"ס קכ"ח), ולגאון אדמו"ר מקאדינוב ז"ל בספר משמרת שלום (קונטרס הדרת שלום לסימן מ"ז ס"ד דל"ה ע"א ושם דפ"ט ע"ב), ולגאון רבי פינחס עפשטיין ז"ל בספרו היקר מנחה חריבה על מסכת סוטה (דקנ"ו ע"ב, ושם דקנ"ה סע"ד, ודקס"ד ע"ג), ושם בסוף הספר בקונטרס מנחת זכרון (ד"א ע"ג וע"ד), ובספר כתבי אש ח"א (סימן ב' וסימן ד'), ובספר לקוטי הערות על שו"ת חתם סופר (שם לסימן כ"ב וקס"ז) ועוד ועוד. [ובאמת הגאון מהר"י אסאד, והגאון רבי צדוק הכהן ז"ל, ובקונטרס הדרת שלום הנ"ל חולקים על דברי בעל ההפלאה בהבנת דברי ספר חרדים ע"ש].

ועיין היטב בשו"ת מן השמים (סימן ל"ח) שכתב: "נסתפקנו על המקומות שיש שם כהנים הראויים לברך ברכת כהנים ולא נהגו לברך אפילו פעם אחת בשנה, ושאלתי על זה אם יש עבירה בדבר הזה או לא, או אם יש לסמוך על רבינו יעקב שאומר שאין הכהנים מצווים לברך אלא אם כן ישראל אומרים להם. והשיבו אלו ואלו עוברים הם, ישראל שאין אומרים להם [לכהנים לברך] דומים שאין חוששין לברכת אביהם שבשמים, וכהנים כשאין מברכים מעצמם נשיאת כפים שהרי כתוב ואברכה מברכך ומכלל הן אתה שומע לאו", עכ"ל.

ויש להסתפק בדבריו דיש מקום לשמוע מדבריו דהישראלים נמי מצווים להתברך דאם לא כן אמאי אמרו מן השמים דישאל עוברים ועל מה יעברו אם אין חובה עליהם, אך אפשר לומר דלעולם אין חיוב על ישראל להתברך, וקאמר דעוברים משום דאינן חומדים יופי המצוה והברכה, והכי מדקדק ריהטת לשונו שכתב שאין חוששין לברכת אביהם, ואם היה סובר דיש חיוב גמור להתברך היה מוציא דבריו ומשתמש בלשון חריפה יותר ודוק.

והרב המגיה בהגהותיו שעל ספר שו"ת מן השמים שם כה כתב: "בחידושי הרשב"א סוכה (ל"א ב' ד"ה מאי) מבואר דליכא חיובא על ישראל להתברך והיא אך מצוה דכהן, אמנם בספרי מקור הברכה (פרק ב' ובפרק ד') הבאתי דברי הריטב"א סוכה (שם) שמצוה על הישראלי להתברך" ע"כ.

ותימה על רוב ידענותו שכתב דברים כאלו שהרי אין לנו חידושי הרשב"א על סוכה, ומה שנקרא חידושי הרשב"א על סוכה הם הם חידושי הריטב"א וזו ידיעה מפורסמת, ועיין בזה בחיבורי מנוחת שלום חי"ב (סימן פ"ט) ואם כן איך יתכן כגון דא שבחידושי ברשב"א על סוכה (שהוא לפי האמת הריטב"א) יסבור דאין מצוה על ישראל להתברך, ואילו הריטב"א יסבור שיש מצוה על ישראל להתברך, ולית להא מילתא פתח, ושמא לא עיין בגוף הספרים וצע"ג. [ועיין כיצא בזה בחיבורי ברכי נפשי ח"ב (ס"ס ד'), ויש לברר בספרו מקור הברכה אולי שם באו הדברים מדויקים, ואין ספרו זה תחת ידי ואתה תחזה].

ובדבריו הריא"ז שהובאו בשלטי הגבורים ראש השנה פרק רביעי במתניתין דאין מעכבין את התינוקות (ד"ט ע"ב דפוס ווילנא) כתוב: "אין האיש עובר על בל תוסיף אם יניח התפילין במקום שאינו ראוי להניח, וכמו שאין ישראל עובר על בל תוסיף אם יברך ברכת כהנים שלא נצטוו עליה אלא הכהנים", וליכא למישמע מהא דכתב "שלא נצטוו עליה אלא הכהנים", דלית ליה הא דבעל חרדים ז"ל, דהכא לא דן אלא מצד המברך ועלה קאמר דלית בה משום בל תוסיף משום "שלא נצטוו עליה אלא הכהנים", אבל מצד אם יש מצוה להתברך ליכא למשמע מדבריו, ומהאי טעמא גם אין ראייה מדבריו רבינו מנחם בר זרח ז"ל בספרו צידה לדרך (מאמר א' כלל ה' ראש פ"ח) שכתב: "הכהנים חייבים לישא כפיהם ולברך את ישראל" ודוק.

ודע דבספר ישועות יעקב או"ח (סימן קכ"ח סק"א דס"א סע"א) כתב: "זר שנושא כפיו אף דרשאי היינו שיכוין בפירוש שיהיה רשות ולא יכוין למצות נשיאות כפים, אבל כשמוין למצוה פשיטא שיש בזה חשש בל תוסיף על המצוה", וצ"ע מדבריו הריא"ז דלעיל ועיין בדבריו הריטב"א ז"ל סוכה (ל"א ב') ע"ש.

ובס"ד נ"ל להביא ראייה לשיטה שיש מצוה על ישראל להתברך, דהנה הר"ן ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף מגילה (פרק הקורא עומד דט"ו ע"א דפוס ווילנא) כתב: "כהן שבדו מומין לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו, ואיכא תרתי חדא שאין מתכווין כראוי לברכה, ועוד שאסור להסתכל בכהנים שנושאים כפיהן שהשכינה שורה בין קשרי אצבעותיהם" ע"ש, ושורש דבריו בירושלמי מגילה שם.

והשתא אי נימא דליכא כלל מצוה על הישראלים להתברך, אינו מובן היטב טעמו הראשון של הר"ן ז"ל, דמה בכך שאין מתכוונים הישראלים, והלא העיקר שיברכו הכהנים ובזה די

ומאי איכפת לן אם הישראלים מתכוונים כראוי או לא, וכל שיש עשרה ישראלים סגי. אלא שומע אתה כשיטה שיש מצוה גם על הישראל להתברך, ולפיכך אין לכהן שיש בו מומין לישא כפיו כיון שהעם אין מתכוונים כראוי ודוק.

ואף שיש לצדד בדעת הר"ן ז"ל דטעמו משום דכל החפצא של הברכה הוא כשיש מי שמקבל הברכה, מכל מקום פשטות הדברים מורים כאשר כתבנו בס"ד.

ומצאתי בשו"ת ראשי בשמים או"ח (סימן ה') ובשו"ת דבר אברהם ח"א (סימן ל"ב) שנתכוונו להוכיח מדברי התוספות חגיגה (ט"ז ב') בשם הירושלמי, כאשר כתבנו ע"ש, ותל"ת שכינותי לדעתם הקדושה, אלא שבדברי הר"ן הנ"ל מבואר יותר ע"ש. ועיין היטב במגן גבורים (סימן קכ"ח שה"ג סק"ז) ודוק.

ודע דלפי זה יש לעמוד על דברות הגאונים מפרשי הים מלכוב ז"ל בספרם מגן גבורים (סימן קכ"ח שה"ג סק"א) שהעירו שם בהא דאין נשיאות כפים בפחות מעשרה דמאי טעמא, וכתבו דמריהטת התלמוד במסכת מגילה (כ"ג א') מתבאר שהוא מדין דכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה [א"ה יח"ס וכן הוא בהדיא בספר הלבוש שם ס"א], אבל הר"ן ז"ל כתב דטעמא דאין נשיאות כפים פחות מעשרה הוא משום דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וכתיב כה תברכו את בני ישראל, ובני ישראל עשרה משמע כדילפינן בתלמוד לענין דבר שבקדושה דבני ישראל עשרה דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ותמהו שם דצריך ביאור מדוע הוציא הר"ן ז"ל הך דנשיאות כפים מן הכלל דכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה.

ולתרץ זאת כתבו בהקדים המחלוקת בין הריטב"א לספר חרדים אם יש מצוה לישראלים להתברך או המצוה רק על הכהנים לברך, והעלו דזה תליא בטעמא דבעינן עשרה לנשיאות כפים, דאם נימא דהמצוה גם על הישראלים להתברך מהכהנים ומוציאים אותם ידי חובה שפיר הוה דבר שבקדושה דומיא דתפילה, מה שאין כן אם נימא דעיקר המצוה אינה רק על הכהנים ואין לישראל חלק בה ואין מוציאים אותם ידי חובה, וכמו שכתב כן הריטב"א להדיא, אם כן יש לומר דלא הוי דבר שבקדושה כלל, ולכך הוצרך הר"ן ז"ל לתת טעם אחר עכת"ד ז"ל.

ואף שדפח"ח, מכל מקום לפי דברינו בס"ד דהר"ן ז"ל סובר כדעת בעל חרדים ז"ל דיש מצוה גם על הישראלים להתברך לכאורה נדחה מה שכתבו הגאונים מפרשי הים ז"ל, דוק ועיין בה.

עוד ראיתי להם ז"ל במגן גבורים (שם אלף המגן סק"ג) שכתבו: "הנה דעת החרדים דאין ישראלים מצווין להתברך מן הכהנים, אמנם אנחנו מצאנו בריטב"א בחידושי לסוכה (ל"א ב') דכתב בהדיא דישראלים מצווין להתברך מהם כמו שהכהנים מצווין לברך את ישראל ע"ש, ובלי ספר נעלם מהחרדים דברי הריטב"א אלו ודברי הריטב"א עיקר, ועיין מה שכתבנו בשלטי הגבורים עכ"ל.

ולכאורה לא דק ונהפוך הוא דספר חרדים הוא סובר שיש מצוה להתברך, אבל הריטב"א ז"ל סובר דאין מצוה וכו"ל, וצ"ע.

ובאמת שם במגן גבורים בשלטי הגבורים (סק"א וסק"ז וסק"ד) כתבו לנכון דהריטב"א סבירא ליה דאין מצוה וכו"ל, וכן כתב עוד הגאון מהרי"ש נתנון ז"ל עצמו בעל שואל ומשיב

ז"ל [מר ניהו מחבר הספר מגן גבורים, ביחד עם עמיתו הגאון רבי מרדכי זאב איטינגא ז"ל] בהסכמתו לשו"ת יהודה יעלה ממחר"י אסאד ז"ל ע"ש.

ושם באלף המגן סיימו: "וכהן אינו מטמא בשביל שיוכל לישא כפים (תוספות סוטה ל"ח), ואפילו כבר נטל ידיו לעלות ונשמע שיש טומאה יוצא מבית הכנסת (א"ר), ואם כבר בירך ויהיה ברכה לבטלה אפשר דמותר לישא כפיו, כיון דבאמת איכא עשה דנשיאת כפים, ורק דטומאת כהנים עשה ולא תעשה הוא, ולשיטת הרמב"ם ברכה לבטלה איסור תורה הוא, ובאמת הוא מצות עשה דרבים לפי דעת הריטב"א בסוכה דגם הישראלים מצווים להתברך מכהנים ועיין מגן אברהם (סימן תמ"ו סק"ב), וצ"ע כיון דבעת הברכה לא היתה לבטלה" עכ"ל.

ולענ"ד הרבה יש לעמוד על דברות קדשם, כמו שיראה המעיין, וכעת אקצר ואומר בס"ד, דגם כאן נגררו לפי מה שכתבו לעיל להריטב"א סובר דהישראלים מצווים להתברך וכדבריו הכריעו לעיל, אבל לפי האמת להריטב"א ז"ל סבירא ליה בתר איפכא, אם כן אין מקום לצרף סברת החרדים ודהוי עשה דרבים לפי דבריהם דלעיל דהעיקר כהריטב"א ז"ל.

ועוד אפילו לדעת החרדים ז"ל צ"ב מה שכתבו דהוי מצות עשה דרבים וכו', דאטו הוי מצות עשה גמורה להתברך ושלפי זה יהיה אסור לישראל לצאת ולא לשמוע ברכת כהנים שהוא מבטל בידים מצות עשה, וכמדומה דזה לא שמענו, ועיין בשו"ת ראשי בשמים (שם) ושו"ת דבר אברהם (שם) ודוק היטב. [עיין לקמיה סד"ה ולכאורה וצרף לכאן].

ומה גם דיש לומר דהכא לא הוי ברכה לבטלה ודמי למה שכתב הריטב"א ז"ל בחידושי לחולין (ק"א א') דאם בשעה שנטל ידיו חשב לאכול ובירך על נטילת ידים ואחר כך נמלך לא הוי ברכה לבטלה ע"ש והביא דבריו הגאון חיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה או"ח (ר"ס קנ"ח) ומשם הובא בשערי תשובה שם, וגדולי האחרונים האריכו בבירור גדר זה, עיין בשו"ת עמודי אש (סימן ב' אות ל"ג) ובארוכה בשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ברכות סימן א' כלל כ"ט) ופאת השדי (שם אות ט') עש"ב, ועיין בספר נפש חיה (סימן קנ"ח), ובאמת הגאונים מפרשי הים בסוף דבריהם הרגישו קצת בזה. אך לא ידעתי מדוע לא הביאו להריטב"א הנ"ל ועיין שדי חמד (שם) והבן.

ושוב ראיתי להם ז"ל במגן גבורים (סימן קנ"ח אה"ג סק"ג) דלא סבירא להו כריטב"א והניחו דבריו בצ"ע ע"ש, ולענ"ד יש ליישב ואכמ"ל.

ומה שכתבו עוד במגן גבורים שם דברכה לבטלה להרמב"ם אסורה מן התורה, עם שאיני כדאי המעיין בחיבורי ברכת יעקב יראה שהעיקר בדעת הרמב"ם דאיסור זה אינו אלא מדרבנן וכך מסקנת רבים רבים מגדולי האחרונים בדעת הרמב"ם, וזה ברור וכן עיקר ותו לא מיד. [ועיין בחיבורי ברכי נפשי ח"ב (סימן ח' אות ה' ד"ה והראיה), ועוד שם (סימן ט' אות א'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ב' דף ל"ו)].

ירושלמי נזיר (פ"ז ה"א דל"ג ע"ב): "מהו שיטמא כהן לנשיאות כפים, גבילה אחוי דרבי בא בר כהן אמר קמיה רבי יוסה בשם רב אחא מיטמא הוא כהן לנשיאות כפים, שמע רב אחא ואמר אנא לא אמרית ליה כלום, חזר ואמר דילמא לא שמע מיני אלא הא דאמר רבי יהודה בר

פזי בשם רבי אליעזר כל כהן שעומד בכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה, וסבר מימר שמצות עשה דוחה למצות לא תעשה, אנא לא אמרי ליה" וכו'.

ופירש בקרבן העדה: "מהו שיטמא כהן לנשיאת כפים כגון שהיה מת בבית הכנסת אם מותר להיכנס לתוכה כדי לישא כפיו: גבילה שם תלמיד: חזר רב אחא ואמר אפשר דלא שמע ממני אלא הא דאמר רבי יהודה בר פזי: וסבר גבילה השתא דאמרת נשיאות כפים עשה אם כן אתי עשה דנשיאת כפים ודוחה לא תעשה דטומאת כהנים, איכא נמי עשה דקדושים יהיו ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה".

ושם בשיירי הקרבן (ד"ה וסבר) כתב: "ואם תאמר מכל מקום [נשיאת כפים] כיון דמצוה דרבים היא יש לנו לדחות עשה דטומאה דהוי ליה עשה דיחיד, וכיון דעשה ליכא אף לא תעשה ליכא דעשה דוחה לא תעשה, ויש לומר דלאו עשה דרבים היא דתדחה לעשה אחרת אלא היכא דרבים זוכים למצוה כהיא דברכות [מ"ז ב'] ברבי אליעזר ששחרר עבדו, אבל הכא אף דרבים נהנים בה שמתברכים בה, מכל מקום אינם מצויים עליה" וכו'.

ולכאורה מדבריו אלו של הגאון קרבן העדה ז"ל, שמע מינה תרתי, חדא דיש לעיין במה שכתבו במגן גבורים הנ"ל דברכת כהנים הוי עשה דרבים ע"ש, דלפי דברי השיירי קרבן מצות נשיאות כפים לא מיקרי עשה דרבים.

עוד שומע אתה מדבריו דלית ליה סברת בעל חרדים דאף ישראלים בכלל מצוה זו דברכת כהנים, דלפי זה אכן יש לדון ולומר דהיא עשה דרבים שהרי מצויים בה הישראלים, וכך מתבאר מריהטת לשונו "מכל מקום אינם מצויים עליה", אם לא שנדחה ונאמר כאשר כתבנו לעיל (סד"ה לענ"ד) עיין שם וצרף לכאן.

ודע דבשיירי קרבן (שם ד"ה מהו שיטמא כהן לנשיאת כפים) כתב: "מהו שיטמא כהן לנשיאת כפים פ"י רש"י ורא"פ כהן שהיה בבית הכנסת ששם מת והגיע זמן נשיאת כפים אם מותר לישא כפיו ולהשתחות שם או שצריך לצאת ע"כ, ולא ידעתי מי הכניסם לפרש פירוש דחוק זה, ואי משום הא דקאמר בסמוך כל כהן שעומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה משמע להו דאין כאן עשה אלא לעומד שם, ואינו כן דודאי לעולם יש מצוות עשה לנושא כפיו אלא שאם אינו בבית הכנסת אינו עובר" עכ"ל.

וראיתי לגאון הגדול בעל ישועות יעקב ז"ל או"ח (סימן קכ"ח ס"ק כ"ה) שכתב דלא ידע לאיזה רש"י כיון בשיירי הקרבן שם, ועוד הוסיף בישועות יעקב שם שרש"י ז"ל אזיל לסברתו ע"ש.

ולולא דמסתפינא אמינא דלא כיון הרב שיירי קרבן לעטרת המפרשים רבן של ישראל רבי שלמה יצחקי ז"ל מפרש התורה והתלמוד, אלא במה שכתב "רש"י" כוונתו לרב שדה יהושע מפרש הירושלמי (ובראשי תיבות רש"י), וכמו שמזכירו השיירי קרבן שם כמה פעמים, או שטעות דפוס קלה יש בדבריו וצריך לומר פירש הש"י והיינו השדה יהושע, או צריך לומר פירש בש"י והיינו בשדה יהושע, אבל על כל פנים לא לרש"י ז"ל כיון, ויש לי בס"ד הרבה הכרחים לזה, וספר שדה יהושע אינו תחת ידי לראות אם נכונה השערתו. ובקשתי לרבותי המעיינים שליט"א ושספר זה מצוי אצלם שיודיעוני אם צדקו דברי, ולא ימנעו בר ושכמ"ה.

מילואים

י"ט אדר ראשון תשל"ו.

למה שכתבנו בס"ד באות ב' בדברי החרדים דיש מצוה גם על הישראלים להתברך. עוד עיין בזה בזה לגר"א פומרנצ'יק ז"ל בספרו עמק ברכה (בעניני ברכת כהנים דף י"ח אות ז') ושם בסוף הספר בקונטרס וילך בתוך העמק (דף ה'), ובשו"ת בית נפתלי הנ"ל, ושם כתב דהגאון מלבוך ז"ל בהסכמתו לספר חרדים הביא שהריטב"א ז"ל פליג ע"ש. ולא ראיתי מימי ספר חרדים דפוס זה שעם הגהות הגאון מלבוך, ולפי הנראה שר המסכים שם הוא מהרי"ש נתנזון זצ"ל בעל שואל ומשיב, ועיין מה שהבאתי בשמו לעיל בדברינו אות ב' ודוק היטב.

ומה שכתבנו בס"ד באות ב' בהערה על דברות המגן גבורים ז"ל, יש לעיין בזה לפי מה שאמרו בסוטה (ט"ל א') ובשלחן ערוך (סימן קכ"ח סכ"ג) ובט"ז שם (ס"ק י"ט) ואכמ"ל.

ו. בענין כה תברכו כהנים ולא ישראלים

במדבר (ו' כ"ג): "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם, יברך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם".

בתובות (כ"ד ב'): "איבעיא להו מהו להעלות מנשיאות כפים ליוחסין, תיבעי למאן דאמר מעלין מתרומה ליוחסין, ותיבעי למאן דאמר אין מעלין. תיבעי למאן דאמר מעלין הני מילי תרומה דעון מיתה היא, אבל נשיאות כפים דאיסור עשה לא, או דלמא לא שנא" וכו'.

ופירש רש"י ז"ל: "תרומה דאיסור מיתה, אם זר הוא לא היה אוכל תרומה שהוא עון מיתה אבל נשיאות כפים דאיסור עשה כה תברכו (במדבר ו') אתם ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה".

שבת (ק"ח ב'): "אמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה".

ובתוספות שם כתבו: "אילו היו אומרים לי חברי עלה לדוכן לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל".

וכבר מפורסמת בעולם קושית רבותינו גדולי הדורות ז"ל דמהו זה שכתב ר"י הזקן בעל התוספות ז"ל שלא ידע מה איסור יש בזר העולה לדוכן, והרי תלמוד ערוך הוא דנשיאות כפים אסורה לזר דאתם תברכו ולא זרים וכדאמרו במפורש בכתובות דלעיל.

וגדולים חקרי לב רבים מרבותינו האחרונים ז"ל ובראשם רבינו הרמ"א ז"ל בדרכי משה או"ח (סימן קכ"ח) עמדו בזה, ותירוצים רבים נאמרו בזה, עיין לרבותינו הב"ח והמגן אברהם (ר"ס קכ"ח), ומהרש"א שבת שם, ובספר שבת של מי שבת שם, ובזכר יהוסף לשבת שם (ד"ל ע"ד), ועיין בזה בברכי יוסף או"ח (סימן קכ"ח אות ב') ושם בשערי תשובה או"ח, ושם לגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה, ולמו"ז הגז"ל בכף החיים (אות ח'), ולרבינו החתם סופר ז"ל בקובץ תשובות

(סימן ס' וע"ש בדף קמ"ח), ולגאון מהר"י אסאד ז"ל בשו"ת יהודה יעלה או"ח (סימן מ"א), ושו"ת ראשי בשמים (גוריון או"ח סימן ה'), ושו"ת דבר אברהם ח"א (סימן ל"ב), ובשדי חמד (מערכת נ' כלל ט"ל), ובספר פרדס יוסף ח"ג (דק"ח ע"ב, ודרג"ז ע"א) ועוד. [ועיין מה שכתב בזה באופן חדש בספר תורה תמימה במדבר (פרק ו' אות ק"א) ע"ש, וכן הוא בירחון התורני "דגל התורה" שיצא לאור בוורשא (שנה א' סימן י"א), וראה מה שכתב על דבריו בקובץ התורני שערי תורה (וורשא תרפ"ד), ובתורה שלימה (בסוף הכרך על פרשת צו) ואינו תחת ידי, ודוק והבין].

ומצאתי בס"ד שרבינו הרא"ש בתוספותיו לשבת שם הרגיש בזה וכתב: "אילו היו אומרים לי חברי עלה לדוכן, לאו דוקא דכתובות בפרק האשה שנתארמלה מוכח דישאל העולה לדוכן עובר בעשה, אלא כלומר דבר גדול הייתי עושה בשבילים" עכ"ל, על כל פנים דברי ר"י בעל התוספות עדיין לא נתיישבו בזה ואכתי צ"ע.

ובס"ד נראה לי ליישב דברי ר"י ז"ל בעל התוספות, דהנה כאן האומר הוא התנא רבי יוסי, ומר ניהו רבי יוסי סבירא ליה במסכת פסחים (ק"ד ב') דמצוות צריכות כוונה עיין שם, ועיין טורי אבן ראש השנה (כ"ח ב'), ולגאון מקרלין ז"ל בספרו קהלת יעקב ראש השנה שם, ושו"ת זכר יהוסף (ס"ס רל"ב) ואכמ"ל.

ולפי הקדמה זו דרבי יוסי סובר דמצוות צריכות כוונה, יש לומר דכשהיה עולה לדוכן בודאי לא היה מתכוין למצוה, שהרי יודע היה בעצמו שאינו כהן ולא עלה לדוכן אלא מפני רצון חביריו, ולפי זה לא היה שום איסור בדבר, ומאי רבותיה לשיטתיה דסבירא ליה מצוות צריכות כוונה, וזהו שכתבו התוספות ולא ידע ר"י מה איסור יש בדבר וכו' והבין.

ועוד יש להוסיף שהרי אפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה, מכל מקום במצות שבדיבור ובאמירה לכולי עלמא בעי כוונה כידוע, עיין בתלמודי רבינו יונה על הלכות הרי"ף ברכות (סוף פרק א' סד"ה אמנם ד"ו ע"א), ולמרן ז"ל בבית יוסף או"ח (סימן תקפ"ט), ויש אומרים שכן דעת השלחן ערוך להלכה עיין באליה רבה (סימן רי"ג סק"ה) ושם בערך השלחן (אות ג'), ובמאמר מרדכי (שם סק"ז ותימה שלא זכר שם לאליה רבה שקדמו בכל דבריו), ובספר חקר הלכה לנדא ח"ב (דל"ג ע"ב אות ב'), ובהגהות צבי לצדיק על שלחן ערוך יו"ד (סימן כ"ח ס"ה), ובגליון מהרש"א על הרי"ף ברכות (ו' ע"א), וכתבתי בזה במקומו בס"ד, ואם כן הוא הדין הכא ודוק.

ושוב מצאתי בס"ד לגאונים בעלי מפרשי הים ז"ל מלבוש בספרם היקר מגן גבורים (סימן קכ"ח בשלטי הגבורים ססק"ב דנ"ז סע"א) שדרכו בדרך זו, ואביא מדבריהם: "זה ודאי דהא דאמרה תורה אתם ולא זרים אינו רק במתכוין לעבודה זו, ואז שפיר איכא עשה, אבל אי לא מכוין כלל לכוונת המצוה פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל, וכיון שכן ממילא רבי יוסי לא היה מתכוין למצוה כלל, אך רצונו היה שלא לעבור על דברי חביריו, אם כן פשיטא דליכא איסור עשה כלל, וזהו שכתבו התוספות דלא ידע ר"י מה איסור יש בדבר אם לא משום ברכה לבטלה, והיינו ככהאי גוונא דלא היה רבי יוסי מכוון למצוה וזה ברור", ועיין שם עוד מה שכתבו בזה.

ובאמת דעדיפא הוה להו למימר דרבי יוסי לשיטתיה דסבירא ליה מצות צריכות כוונה וכדכתבנא בס"ד.

ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם מדעתו הרחבה תירץ כעין דברי המגן גבורים ע"ש, וידוע דספר מגן גבורים לא בא לידו, וכאשר מזכיר לספר זה הוא מכלי שני, כגון ספר פתחי עולם ומשנה ברורה.

ובספר משנה ברורה (שם אות ג') הביא בקצרה דברי המגן גבורים דלעיל וסיים: "ונראה לי דכל זה דוקא למאי דקיימא לן דמצות צריכות כוונה דאי לאו הכי אינו מותר רק דוקא אם מכוין בפירוש שלא לשם מצוה או שאינו מכוין כלל לברכה ועיין בביאור הלכה".

ויש להרגיש ולהעיר קצת על דברות רבינו המשנה ברורה ז"ל שכתב דרק למאן דאמר מצוות צריכות כוונה מהני בכהאי גוונא אבל למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה בעי בפירוש שלא יכוון וכו', והלא במצוות דדיבור לכולי עלמא בעי כוונה וכו"ל, ועיין במשנה ברורה (סימן ס' סעיף ד' בביאור הלכה ד"ה י"א) וי"ל.

והנה מנהג ישראל קדושים לברך איש את רעהו בברכת כהנים יברך ה' וגו', ועמדו בזה רבותינו האחרונים ז"ל שהרי זר המברך עושה איסור כמבואר בשלחן ערוך או"ח (ר"ס קכ"ח), ועיין מה שכתבו ליישב ולהסביר מנהגם של ישראל הגאון מהר"י אסאד ז"ל בשו"ת יהודה יעלה או"ח (סימן מ"ו), ובספר שדי חמד (מערכת נ' כלל ט"ל), ובספר משנה ברורה (ר"ס קכ"ח ביאור הלכה ד"ה זר), ועיין לגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה (שם) ועוד.

והגאונים מהר"י אסאד שם, והמשנה ברורה שם, הרגישו דיש מקום לומר דכל האיסור הוא דוקא בברכת כהנים דבתפילה, וכדאיתא בירושלמי תענית (פ"ד ה"א ד"ז ע"א) לא מצאנו נשיאת כפים בלא תפילה, אלא שדחו לזה דהא ודאי רק מדרבנן הוא ומן התורה אין ברכת כהנים תלויה בתפילה, ובפרט למאן דאמר תפילה מדרבנן ורבים כתבו דכן סוברים רוב הפוסקים וכמו שכתבו המגן אברהם (סימן ק"א), והגאון רבי שלמה קלוגר בספר החיים (סימן תרנ"ב ס"ב ד"ה והנה מזה) ובספרו שו"ת קנאת סופרים (סימן מ"ו סוף אות ב') וכן כתבו בשדי חמד (מערכת ה' כלל ל"ו) ובמשנה ברורה (שם, וסימן ק"ו סק"ד), ובכף החיים (סימן רל"ג אות ב') ונתבאר בס"ד בחיבורי עטרת משה.

ולפי זה כיון דמן התורה יוצא בברכה בעלמא כשמברך אחר אף שלא בשעת התפילה ועל זה הקפידה התורה דאתם ולא זרים, אם כן חזר הדין דאיך מותר לזר לברך ברכת כהנים עיין בדבריהם.

ובס"ד נראה לי ליישב מנהגן של ישראל ולפי דרכם הנ"ל, על פי דברות רבותינו הראשונים ז"ל דכל שבאו חז"ל ותיקנו תקנה בצורת וסגנון המצוה היאך לעשותה, אזי מי שאינו עושה כך ועבר על דברי חז"ל אף מן התורה לא יצא ידי חובתו כמו שכתבו רבותינו בעלי התוספות סוכה (ג' א' ד"ה דאמר לך) דבגזרה שמא ימשך אחר שלחנו אמרינן לא קיימת מצות סוכה מימך דאפילו מן התורה לא קיים ע"ש, וכן כתבו תלמידי רבינו יונה בביאורם להלכות הרי"ף ברכות (ריש פרק קמא), וביסוד זה האריכו מאד האחרונים עיין בספר אמרי בינה או"ח (ר"ס י"ד) ועוד לו שם (הלכות שחיטה סימן כ"א), ובספר אבן האזל על הרמב"ם הלכות קריאת שמע (פ"ג ה"ב דכ"ג ע"ב) ודוק היטבא).

והשתא דאתינן להכי יש לומר דהוא הדין כאן, אחר שבאו חז"ל וקבעו את צורת המצוה שלא תהא ברכת כהנים אלא בתפילה וכך נקבע שתהיה ברכת כהנים, אם כן מי שאינו מברך כך אינו יוצא ידי חובה כלל ואפילו מן התורה וכאשר כתבו הראשונים ז"ל ואין לזה דין ברכת כהנים, ואם כן המברך את חבירו בין שהוא זר או כהן אינו עושה איסור ועל זה סמכו ישראל לברך איש לרעהו כנ"ל בס"ד ליישב מנהגם של ישראל ודוק.

ולדברינו כאן בס"ד תראה מה שיש לעמוד על דברי רבינו המשנה ברורה בביאור הלכה שם שכתב להוכיח ממנהגם של ישראל דקיימא לן מצות צריכות כוונה ע"ש ודוק היטב, ועיין בשדי חמד דלעיל מה שכתב על דברי הביאור הלכה הללו ע"ש.

גם הרב תוספת ירושלים או"ח (סימן קכ"ט) כתב כן להעיר על מנהג הכהנים לברך איש את אחיו בהפרדו מעליו בברכת כהנים דלאו שפיר עבדי, ואף שאינו מכוון לשם מצוה, מכל מקום הלא במסכת ראש השנה (כ"ח ב') איתא דלעבור בזמנו לא בעי כוונה וברכת כהנים כל יומא זמניה הוא וכדאיתא התם עכ"ד.

ולאמור אתי שפיר, ובפרט דרבינו המגן אברהם (סימן תרנ"א ס"ק כ"ז) כתב בשם רבינו ירוחם ז"ל דהא דאמרינן לעבור בזמנו לא בעי כוונה הוא דוקא למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה, אבל למאן דאמר מצוות צריכות כוונה אף בזמנו בעי כוונה ע"ש, ולפי זה בודאי אתי שפיר, ועיין לגאון רבי יצחק טייב ז"ל בספרו ערך השלחן (שם אות י"ב), ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה שם ואכמ"ל.

מילואים

עתה קבלתי מנחה מידידי רבי יצחק אייזיק הכהן הנדלר שליט"א (זכרה לו אלקי טובה, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח אמן) שו"ת בית נפתלי להגאון רבי נפתלי הכהן שווארטץ ז"ל וראיתי לו שם (סימן מ"ח) שגם הוא כתב דרבי יוסי לשיטתו דמצות צריכות כוונה ושכן מצא בשו"ת כתב סופר ע"ש. וזה כאשר כתבתי בס"ד. וכעת מצאתי שכן תירץ גם הגאון מהר"ם שיק ז"ל בחיבורו על תרי"ג מצוות (מצוה שע"ט), ועיין בספר ברכת אהרן על מסכת ברכות (מאמר ק"ו), ועוד לו שם (מאמר צ"ז), ושו"ת אמרי דוד (סימן מ"ח) ואכמ"ל.